

Politike zaštite okoliša u Brazilu

Stojanović, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:552623>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-23**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA U BRAZILU

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Petra Stojanović

Mentorica: prof. dr. sc. Lidija Kos- Stanišić

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam diplomski rad „Politike zaštite okoliša u Brazilu“, koji sam predala na ocjenu mentorici prof. dr. sc. Lidija Kos- Stanišić, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. *Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.*

Petra Stojanović

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA POLITIKA ZAŠTITE OKOLIŠA U BRAZILU.....	10
2.1. NACIONALNA STRATEGIJA ZAŠTITE OKOLIŠA.....	15
3. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA U 21. STOLJEĆU.....	19
3.1. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE LULE DA SILVE (2003.- 2011.).....	20
3.2. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE DILME ROUSSEFF (2011.- 2016.).....	23
3.3. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE MICHELA TEMERA (2016.- 2018.).....	24
3.4. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE JAIRA BOLSONARA (2019.- danas).....	25
4. REŽIM KLIMATSKIH PROMJENA.....	29
5. DEFORESTACIJA AMAZONE.....	36
6. EKOLOŠKE PRIJETNJE AUTOHTONIM NARODIMA.....	42
7. ZAKLJUČAK.....	44
LITERATURA.....	50
SAŽETAK	

1. UVOD

Politike zaštite okoliša, kao javna politika, predstavljaju sve što vlada odluči ili propusti učiniti po pitanju zaštite okoliša (prema Dye, 1987: 3, Petek, 2012: 38). Diplomski rad fokusira se na pregled glavnih karakteristika politika zaštite okoliša identificirajući pritom glavne aktere i institucije koje sudjeluju i utječu na donošenje i implementaciju politika zaštite okoliša. Rad predstavlja kvalitativnu studiju slučaja o politikama zaštite okoliša u Brazilu u kojem se analiziraju sekundarni izvori, knjige i znanstveni članci, ali i ciljevi i instrumenti Nacionalne strategije zaštite okoliša iz 1981. godine koja predstavlja okosnicu daljnjeg razvoja zakonodavstva i politika zaštite okoliša. Uvod započinje pregledom konferencija koje su označile prioritiziranje politika zaštite okoliša u svjetskoj kao i brazilskoj areni. Drugo poglavlje nudi povijesni pregled razvoja važnijih politika zaštite okoliša u Brazilu od samih početaka 1930.-ih kroz tri faze prema autorima Drummond i Barros- Platiau (2006). Unutar drugog poglavlja predstavljeni su ciljevi i instrumenti Nacionalne strategije zaštite okoliša zbog relevantnosti u daljnjem zakonodavstvu i politikama zaštite okoliša. Treće poglavlje predstavlja okosnicu rada gdje se fokus stavlja na politike zaštite okoliša 21. stoljeća i vladavine predsjednika Lule Da Silve (2003.- 2011.), Dilme Rousseff (2011.- 2016.), Michela Temera (2016.- 2018.) i Jaira Bolsonara (2019.- danas) u cilju prikazivanja promjena u politikama zaštite okoliša do kojih dolazi svakom novom promjenom vlasti. Obzirom na velik utjecaj i ovlasti predsjednika u hiperprezidencijalnoj inačici predsjedničkog sustava Brazila cilj ovog rada je odgovoriti na istraživačko pitanje mijenjaju li se politike zaštite okoliša u Brazilu svakom novom promjenom vlasti? Teza jest da se politike zaštite okoliša mijenjaju svakom novom promjenom vlasti sukladno viziji predsjednika.

Poseban značaj pridaje se upravo trenutnoj vladavini Jaira Bolsonara koja je privukla međunarodnu pozornost na Brazil i politike zaštite okoliša, osobito uslijed ubrzanog rasta stope deforestacije Amazone u samo dvije godine na vlasti. Značaj Bolsonara za Brazil u suvremenoj političkoj areni predstavlja motivaciju za pisanje ovog rada. Među mnogim politikama zaštite okoliša i okolišnim režimima, ovaj rad u četvrtom poglavlju stavlja naglasak na klimatski režim odnosno politike koje teže ublažavanju klimatskih promjena. Klimatske promjene najvažniji su globalni problem i izazov današnjice obzirom na vidljive posljedice ne samo po okoliš već i po društvo i ekonomiju koji traži rješenje u međunarodnoj zajednici, kao i na nacionalnoj i lokalnoj razini. Peto poglavlje odnosi se na deforestaciju Amazonske prašume globalnog, ali i

nacionalnog dobra gdje se predstavlja njezin značaj, ali i sporni dijelovi poput iskorištavanja zemljišta, deforestacije i prava autohtonih naroda. U šestom poglavlju predstavljaju se i ekološke prijete autohtonim narodima koji imaju važnu ulogu u očuvanju bioraznolikosti i prirodnih bogatstava zaštićenih područja. Naposljetku slijedi zaključak.

Nakon pročitane literature utvrđujem da je razvoj politika zaštite okoliša u Brazilu od 1970.-ih bio uvjetovan stavom međunarodne zajednice o zaštiti okoliša te da su međunarodne institucije i agencije UN-a i Svjetske banke odigrale važne uloge u razvoju istih. Gospodarski razvoj jedan je od glavnih pokretača razvoja politika zaštite okoliša kao što je slučaj kod Drummonda i Barros-Plataiu (2006) koji ističu utjecaj gospodarskog razvoja u svakoj od tri faze razvoja politika zaštite okoliša. Mali broj autora analizira utjecaj nacionalnih institucionalnih čimbenika, poput političkog sustava zemlje, na razvoj politika zaštite okoliša. Kathryn Hochstetler (2017) ističe ulogu i utjecaj predsjedničkog sustava na politike zaštite okoliša s naglaskom na hiperprezidencijalnu inačicu predsjedničkog sustava u Brazilu u kojem predsjednik ima velike ovlasti dok mehanizam provjere i ravnoteže s druge dvije razine vlasti nije efikasan što dovodi do toga da predsjednik ima najveći utjecaj na politike, odnosno iste prate njegovo djelovanje i ono sklopljenih koalicija. Fragmentiran stranački sustav Brazila dodatno povećava već veliku ulogu predsjednika jer isti sklapajući koalicije osigurava promicanje politika zaštite okoliša ili gospodarskog razvoja nauštrb zaštite okoliša. Predsjednik predan zaštiti okoliša, sklapajući koalicije, uspješno provodi politike i jača institucije koje teže zaštiti okoliša, za razliku od predsjednika koji teži gospodarskom razvoju nauštrb zaštite okoliša što rezultira slabljenjem institucija i zakonodavstva. Prema tome, politike zaštite okoliša mijenjaju se sa svakom novom promjenom vlasti sukladno viziji predsjednika i koalicije (Hochstetler, 2017: 262). No, koalicijski prezidencijalizam u Brazilu otežava cjelokupan proces promicanja politika zaštite okoliša jer isti ne funkcionira bez klijentelizma, odnosno davanja povlastica u zamjenu za podupiranje zakonodavstva. Povlastice u obliku izdavanja okolišnih dozvola za različite infrastrukturne projekte primarno blokira Ministarstvo zaštite okoliša koje u fokus stavlja resornog ministra koji balansira između odgovornosti prema predsjedniku i civilnom društvu. Uloga civilnog društva unutar „Nacionalnog vijeća za zaštitu okoliša -CONAMA“ i javno tužiteljstvo također igraju važnu ulogu u procesu donošenja politika zaštite okoliša, primarno u procesu izdavanja okolišnih dozvola za projekte. Procjena i studija o utjecaju na okoliš prethode izdavanju dozvole za projekte s potencijalno negativnim utjecajem na okoliš i samo društvo čime predstavljaju instrument ograničavanja klijentelizma.

Brazilska inačica zahtjeva tri vrste dozvole kako bi se projekt izvršio, za planiranje, izgradnju i realizaciju te se tu otvara prostor za djelovanje civilnog društva i javnog tužiteljstva (Hochstetler, 2017). Upravo rad Kathryn Hochstetler uzima se kao temelj pisanja ovog diplomskog rada koji teži nadopuniti isti prikazom vladavina predsjednika Michela Temera (2016.-2018.) i Jaira Bolsonaro (2019.- danas).

Brazil je prema Ustavu iz 1988. godine savezna republika koja broji 26 država i federalni distrikt Brasiliu. Predsjednik države bira se na četiri godine i ujedno je i šef vlade obzirom da se radi o predsjedničkom sustavu vlasti. Zakonodavnu vlast predstavlja Kongres koji se sastoji od Zastupničkog doma i Senata, a glavne političke stranke između 15 zastupljenih u Kongresu su : Radnička stranka, Brazilska stranka socijaldemokracije, Brazilski demokratski pokret i Demokrati. Predsjednici Lula da Silva i Dilma Rousseff bili su članovi Radničke stranke, a predsjednik Michel Temer Brazilskog demokratskog pokreta. Jair Bolsonaro odnosi pobjedu na izborima 2019. godine kao član Socijalno liberalne stranke, no ubrzo osniva vlastitu „Alijansa za Brazil“. Promjenom Ustava 1988. godine značajno su povećane ovlasti predsjednika pa se može govoriti o hiperprezidencijalnoj inačici predsjedničkog sustava Brazila u kojem su druge grane vlasti slabe i ne predstavljaju efikasan sustav provjere i ravnoteže (Mainwaring, 1993). Predsjednik imenuje vlastiti kabinet, a ministar zaštite okoliša u donošenju politika zaštite okoliša ima značajnu ulogu (Enciklopedija.hr, 2021).

Do početka 1970.-ih godina problemi zaštite okoliša smatrani su rubnim pitanjima u međunarodnoj sferi, pitanjima koja leže u nadležnosti same države koja je suverena samostalno odlučivati i donositi rješenja za iste (McCormick, 1991). Novo razdoblje povećane međunarodne pozornosti usmjerene na probleme zaštite okoliša započinje 1970.-ih godina, a potaknuto je znanstvenim istraživanjima o utjecaju ljudske aktivnosti na okoliš. Međunarodna zajednica sada ističe suradnju po pitanju zaštite okoliša koji se smatra zajedničkim dobrom čime se polako smanjuje suverenitet u odlučivanju o istom. „Konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskom okolišu“ održana u lipnju 1972. godine u Stockholmu, Švedskoj, poznata kao i Stockholmska konferencija, predstavlja početak uvođenja diskursa o okolišu u međunarodnu arenu (McCormick, 1991). Brazil je na Konferenciji predvodio zemlje u razvoju naglašavajući povijesnu odgovornost razvijenih industrijaliziranih zemalja za probleme okoliša. Suradnja po pitanju zaštite okoliša od 1972. godine odvija se kroz organizacije poput „Programa Ujedinjenih naroda za okoliš- UNEP“ iz 1972. godine i „Međuvladinog panela o klimatskim

promjenama- IPCC“ iz 1989. godine koje prikupljaju informacije o problemima zaštite okoliša. Međunarodna zajednica surađuje i kroz tijela dijaloga i koordinacije poput „Bečke konvencije o zaštiti ozonskog omotača“ iz 1985. godine; „Okvirne konvencije o klimatskim promjenama Ujedinjenih naroda- UNFCCC“ iz 1994. godine; „Konvencije o biološkoj raznolikosti- CBD“ usvojene 1992. godine i „Konvencije Ujedinjenih naroda za borbu protiv dezertifikacije- UNCCD“ usvojene 1994. godine. Kasnije su uspostavljeni i pravno obvezujući regulatorni mehanizmi poput „Protokola iz Montreala“ o supstancama koje uništavaju ozon 1987. godine; „Bazelska konvencija“ o kretanju opasnog otpada između država 1989. godine i „Kyoto protokol“ o ublažavanju klimatskih promjena 1997. godine (Franchini, Viola i Barros-Platiau, 2017).

No, unatoč brojnim institucijama, konvencijama i regulatornim mehanizmima međunarodna zajednica nije uspjela postići vraćanje Zemlje u ravnotežu čime je ista započela napuštanje geološke epohe Holocene koja traje posljednjih 11, 700 godina i započela ulazak u razdoblje Antropocene. Stabilnost Holocene koja je omogućila razvoj civilizacije sada je ugrožena ulaskom u novo razdoblje u kojem dolazi do ozbiljnih prijetnji po sustav, a čovječanstvo je glavni uzrok systemske promjene i narušavanja ravnoteže. Antropocena predstavlja geološku epohu u kojoj kolektivne aktivnosti čovjeka počinju mijenjati zemljinu površinu, atmosferu, oceane s posljedicama poput masovnog izumiranja bioloških vrsta, ugroza ekološke ravnoteže i ubrzavanja klimatskih promjena (Britannica.com, 2021). Za razliku od međunarodnog sustava do 1970.- ih godina kojeg karakteriziraju suverene države koje slijede kratkoročne sebične interese, sustav u novoj eri ističe zajednička dobra i dugoročne interese i time zahtjeva međunarodnu suradnju kakva nije postignuta prije. Kako bi se civilizacija nastavila razvijati unutar sigurnog prostora i kako bi se izbjegla elementarna katastrofa potrebno je poštivati devet uvjeta, odnosno ograničiti djelovanje ljudske ruke u području zajedničkih dobra: klimatskih promjena; zakiseljavanja oceana i mora; oštećenja ozonskog omotača; zaliha fosfora i dušika; pitke vode; promjene tla; gubitka bioraznolikosti; kemijskog zagađenja i nakupljanja aerosola u atmosferi. Poštivanju ograničenja djelovanja skloni su reformisti, oni koji podliježu zahtjevima nove ere Antropocene koja zahtjeva globalno upravljanje i dugoročne ciljeve, no međunarodnim sustavom upravljaju konzervativci koji se odupiru promjenama i koji slijede kratkoročne sebične interese. Prema toj tipologiji, autori ističu Brazil kao umjereno konzervativnu silu (Viola, Franchini, Ribeiro, 2013).

Brundtlandovim izvještajem pod nazivom „Naša zajednička budućnost“, koju je pripremila „Svjetska komisija za okoliš i razvoj“, uveden je koncept „održivog razvoja“ u međunarodnu arenu kao „razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugroze mogućnosti da buduće generacije također zadovolje vlastite potrebe (Svjetska komisija za okoliš i razvoj, 1987).“ Održivi razvoj otvara ideju kompatibilnosti gospodarskog razvoja i zaštite okoliša (de Oliveira, 2002). Generalna skupština Ujedinjenih naroda sazvala je konferenciju kako bi procijenila postignuća od prve i posljednje do tad Stockholmske konferencije. Konferencija koja je uslijedila bila je „Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju“ u Rio de Janeiru, Brazilu 1992. godine, poznata i pod imenom „Summit o Zemlji“. Konferencija u Riju uzima se kao najviši oblik suradnje u novoj eri Antropoceni, a ista je rezultirala donošenjem „Deklaracije iz Rija o okolišu i razvoju“ 1992. godine; „Izjave o načelima šuma“ 1992. godine i „Agendom 21“ (Franchini, Viola i Barros-Platiau, 2017). U Riju su usvojene i Konvencija o biološkoj raznolikosti 1992. godine kao i Okvirna konvencija o klimatskim promjenama Ujedinjenih naroda 1994. godine (Franchini, Viola i Barros-Platiau, 2017).

Buduće konferencije koje su uslijedile su „Svjetski summit o održivom razvoju“ u Johannesburgu 2002. godine koji je predstavio ekonomske, društvene i okolišne dimenzije održivog razvoja i „Konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju“ u Rio de Janeiro 2012. godine koja je predstavila aktivnosti za implementaciju održivog razvoja. Konferencija u Riju 2012. godine nije bila uspješna kao ona 1992. godine zbog manje aktivne i ambiciozne agende koja nije uključivala pregovore o pravno obvezujućim instrumentima. Također, koncept „zelene ekonomije“ kojim se težilo zamijeniti onaj održivog razvoja nije zaživio zbog otpora zemalja u razvoju predvođenih Brazilom koje narativ zelene ekonomije percipiraju kao pokušaj ograničenja kompetitivnosti ekonomija od strane razvijenih zemalja i stoga se istom protive. Podjela na razvijen sjever i jug u razvoju prisutna je i na kraju prvog desetljeća 21. stoljeća. Može se reći da je Konferencija zaustavila daljnji razvoj prijašnjih postignuća (Franchini, Viola i Barros-Platiau, 2017).

Tri su glavna ograničenja većoj suradnji i uspostavi dugoročnih ciljeva međunarodne zajednice koje zahtjeva Antropocena. Pitanja zaštite okoliša ostaju marginalizirana u međunarodnoj areni te su ista stavljena u drugi plan pred pitanjima gospodarskog razvoja, sigurnosnih prijetnji i obrane. Nadalje, međunarodni sporazumi iako uključuju i prisustvo znanstvene zajednice i nevladinih organizacija, na kraju bivaju pregovarani i zaključeni od strane same države koja

slijedi individualne sebične interese i time smanjuje šansu za međunarodnom suradnjom. Instrumenti unutar režima su ograničeni i fokusiraju se na pojedinačne probleme poput klimatskih promjena ili gubitka bioraznolikosti čime ne dolazi do interakcije između režima i time suradnje. Razvoj globalnog upravljanja, kao zahtjev Antropocene, ograničen je obzirom da institucije međunarodnog sustava ne ukazuju na međuovisnost društava. Nužan je prijelaz sa suvereniteta na post- suverenitet, odnosno države trebaju prihvatiti prijenos moći na nadnacionalne strukture kako bi došlo do pojačane suradnje u međunarodnoj zajednici koja će zadovoljiti uvjete Antropocene (Franchini, Viola i Barros-Plataiu, 2017).

Brazil je pristao održati Konferenciju 1992. godine u Rio de Janeiru što je znatno ojačalo njegovu poziciju u međunarodnoj areni, a sve u cilju otvaranja prema međunarodnoj zajednici nakon demokratske tranzicije. „Grandeza“ ili veličina, očituje se u veličini teritorija Brazila, bogatstvu prirodnim resursima, broju stanovništva, gospodarskoj važnosti i moći te je važan čimbenik izgradnje identiteta Brazila. Brazil je već 1980. -ih godina bio orijentiran na zaštitu okoliša, a činjenica da sadrži 12% svjetskih zaliha pitke vode i 20% bioraznolikosti doprinijela je rastu Brazila kao svjetske sile. Politička volja za participacijom u međunarodnim pregovorima potpomognuta institucionalnim kapacitetom te otvaranje prostora za participaciju i grupaciju zemalja u razvoju nakon financijske krize 2008., razlozi su zašto Brazil možemo zvati novom silom u međunarodnom okolišnom režimu. Međunarodna zajednica sada očekuje od zemalja u razvoju, pa tako i Brazila, koje slove kao najveći konzumenti, industrijske sile, zagađivači i emiteri stakleničkih plinova da preuzmu više odgovornosti po pitanju zaštite okoliša (Barros- Plataiu, 2010).

Brazil je prošao put od veto aktera do promotora potpisavši sve važnije multilateralne ugovore vezane za zaštitu okoliša. U početku se protivio razvijanju sporazuma o okolišu kada nije imao ni one osnovne društvene uvjete zadovoljene, no nastavio je u istima sudjelovati zbog zaštite nacionalnih interesa i suverenosti. Kasnije postaje promotor iznoseći najveći program međunarodne suradnje za zaštitu okoliša „Pilot program za očuvanje brazilske prašume- PPG7“ 1992. godine financiran od strane sedam najbogatijih zemalja svijeta, Brazila, Svjetske banke i nevladinih organizacija. Pilot program nastao je pod pritiskom međunarodne zajednice uslijed velike stope deforestacije u Amazoni i činjenice da je Ministarstvo zaštite okoliša tek osnovano što je značilo izostanak politika za promicanje održivog razvoja u Amazoni. Važno je istaknuti visoku razinu participacije civilnog društva u Programu koja je posebna u to vrijeme obzirom na nedavnu demokratsku tranziciju. Program je označio početak regulacija i daljnjeg razvoja

zakonodavstva i politika zaštite okoliša, od kojih valja istaknuti regulacije u području ribarstva i zaštite ugroženih vrsta, a isti je u obzir uzimao i prava autohtonih naroda (Worldbank.org, 2021). Brazil između ostalog djeluje unutar grupacije zemalja u razvoju G77/Kina i IBSA-e zajedno s Indijom i Južnom Afrikom čime jača suradnju jug-jug. Ministarstvo vanjskih poslova- Itamaraty slijedi drugačiju vanjsku politiku od one nacionalne čime Brazil nema uvijek jasnu i čvrstu poziciju u međunarodnim pregovorima (Barros- Platiau, 2010).

2. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA POLITIKA ZAŠTITE OKOLIŠA U BRAZILU

U okviru svjetske osviještenosti o zaštiti okoliša, i utjecaju gospodarskog razvoja na isti kao i na svakodnevni život čovjeka, Brazil od 1980.-ih godina značajno razvija svoje zakonodavstvo, iako su sami počeci pravnih regulacija vidljivi već 1930.-ih godina. Prirodni resursi više nisu percipirani kao neograničeni, individualni interesi zamjenjuju su onim kolektivnim, ali najvažnije od svega odgovornost se diže na višu razinu i uključuje kolektivitet. Iako razvijeno, ono što sprječava savršenu harmoniju zakonodavstva i provođenja i pridržavanja u praksi jest nedostatak političke volje da učini sam zakonodavni okvir efikasnijim, pravosuđe koje nije toliko orijentirano na probleme okoliša ili ne kažnjava dovoljno ekonomske aktere, nedovoljno razvijen aktivizam društva te izostanak nadzora nad određenim kriminalnim radnjama, poput deforestacije u Amazoni. U počecima razvoja birokracije vezane za zaštitu okoliša 1970.-ih godina, nedostatak osoblja i izostanak političke volje da se odredi i provede značajan dio budžeta posvećen zaštiti okoliša jer je većina upravo usmjerena u Ministarstvo vanjskih poslova – Itamaraty i Ministarstvo gospodarstva, smatrani su glavnim nedostacima koji su otežali cjelokupan proces ranije institucionalizacije birokracije (Hochstetler, 2017).

Brazilska orijentacija na razvoj i gospodarski rast prati trend međunarodne zajednice i započinje vladavinom Getulia Vargasa od 1930.-1945. godine, preko razdoblja civilne vlasti od 1945. do 1964., i obuhvaća vojnu huntu od 1964. do 1985. godine. Razvojni model koji se temeljio na teškoj industrijalizaciji i iskorištavanju prirodnih resursa nauštrb okoliša, društvenog razvoja i socijalne pravde dominirao je politikom i stvorio od Brazila industrijaliziranu silu koja se već početkom 1980.-ih nalazila među prvih deset ekonomija svijeta. Sredinom 1980.-ih taj model slabi uslijed negativnih učinaka po okoliš i društvo, Brazil se okreće demokraciji, a međunarodna zajednica kolektivno počinje stavljati naglasak na

zaštitu okoliša. Unutarnji i vanjski čimbenici rezultiraju okretanjem Brazila prema pokretima, organizacijama i sveobuhvatnim politikama zaštite okoliša. No, i dalje unatoč rastu svjesnosti o zaštiti okoliša, Brazilom dominira orijentacija na gospodarski rast i time autori zaključuju da Brazil nije društvo s primarnim fokusom i brigom za okoliš, već društvo orijentirano na gospodarski razvoj (Drummond i Barros- Platiau, 2006).

Razvoj zakonodavstva i politika zaštite okoliša u Brazilu, Drummond i Barros- Platiau ističu, može se podijeliti u tri faze koje označuju najvažniji zakoni i politike. Prvu fazu (1934.-1964.) karakterizira razvojni model, snažno državno investiranje i intervencija i širenje poljoprivrednih granica, a onda shodno tome i regulacija proizvodnje ruda, drva, vode putem zakona. Predsjednički dekreti 1934. godine nisu toliko težili očuvanju, koliko stavljanju resursa šuma, vode i ruda pod kontrolu i planiranje na federalnoj razini. „Zakon o šumama“ predstavlja prvu sveobuhvatnu regulaciju zajedničkog dobra svih i nekoliko odredbi o očuvanju. Šume su podijeljene u četiri kategorije. Produktivne šume čine većinu upravo zbog činjenice da su otvorene za sječu pod dozvolom. Zaštitnim šumama smatrane su one koje štite tlo, floru i faunu i javno zdravlje između ostalog. Model šume su presađene šume koje su bile rijetkost. Ostale šume nalaze se unutar parkova na sve tri razine vlasti, koji nisu još postojali tada, no Zakonom koji traži njihovo očuvanje stvoreno je njih čak 16. Očuvanje zaštitnih šuma ograničeno je jer za razliku od voda i ruda, vlasništvo nad šumama nije izuzeto od privatnog vlasništva nad zemljom unatoč zakonu koji zahtjeva koncesije za sječu istih. „Zakon o vodama i rudama“ važan je jer odvojivši privatno vlasništvo nad zemljom od vlasništva nad vodama i rudama na tom istom zemljištu, privatni posjednici više nisu uživali potpuna prava nad kontrolom zemlje i svega na njoj. Voda i rude proglašene su nacionalnom baštinom koja se smije iskorištavati samo kroz posebne koncesije koje su dobile dozvolu. Zakon nije doprinio dugoročnom očuvanju voda i ruda jer je ilegalno rudarenje jedan od glavnih oblika kriminalnih radnji danas koje onečišćuje vode i eksploatira nekontrolirano rude. Zdravstvena služba za biljke i Zdravstvena služba za životinje koje su provodile inspekciju hrane; Zakon o lovstvu; Služba za navodnjavanje, pošumljavanje, i kolonizaciju ostale su regulacije vezane za zaštitu okoliša stvorene 1934. godine (Dean, 1997). Zakon iz 1943. nadopunjuje onaj o lovstvu odredbom da javna zemlja može biti odvojena kako bi se uspostavile „zone parenja“ divljih životinja, čime je federalna vlada predvidjela još jednu potrebu obzirom da problem nije uzet u obzir unutar međunarodne arene. Zakon iz 1946. potvrđuje i uređuje javno vlasništvo nad Atlantskom obalom (Drummond i Barros-Platiau, 2006).

Druga faza (1964.- 1988.) također je označena snažnom intervencijom države i širenjem ekonomskih aktivnosti, no i začetkom regulacija i politika zaštite okoliša unatoč vladavini vojne hunte u periodu 1964. godine do 1985. godine. Glavni institucionalni čimbenik, koji svoje korijene vuče još od kolonijalnih, a kasnije i postkolonijalnih vremena u kojima je Brazil bio monarhija, a utječe na suvremene politike zaštite okoliša je „izostanak kontrole federalne vlade nad javnim zemljištem i privatnim korištenjem istih (Drummond i Barros-Platiau, 2006: 85).“ Sve je započelo predajom velikih površina tuđeg zemljišta- latifundije u ruke moćnih privatnika, koji su, prema „sustavu emfiteuza“ iz rimskog prava, dobili pravo zakupa zemljišta i obrađivanja istog uz plaćanje zakupnine. Na taj je način vlast, prvo kralj pa federalna vlada, izgubila puno pravo kontrole nad zemljom, rudama, vodom, florom i faunom, no i dalje je potpomagala zajmovima. Tako su male grupe privatnih posjednika zemlje od rane povijesti u Brazilu odlučivale o korištenju zemljišta, ali i zakonima, porezima i vlasništvu. Obzirom da je ono bilo nasljedno stvorio se trajan trend slabe kontrole nad zemljom i resursima. Ustav iz 1891. označio je kraj monarhije (1822.- 1891.), uspostavu federalne republike i vratio javnu zemlju vladama na državnoj razini. No, državna razina nastavila je s davanjem zemljišta u zakup što je ostavilo federalnu vlast opet bez kontrole nad javnim zemljištem. Promjenom Ustava 1964., kada ujedno započinje i druga faza razvoja politika, javna zemljišta vraćena su federalnoj vlasti koja se, dotad lišena mogućnosti djelovanja, okreće pitanjima reforme zemljišta, očuvanja resursa i zaštite prirode (Drummond i Barros-Platiau, 2006).

Zakon o zemljištu iz 1964. donesen pod vojnom huntom uspio je izvršiti određenu reformu latifundije, koja se reformi opirala prijašnjih godina. Zakon ističe važnost postizanja pune društvene funkcije privatnog vlasništva na način da zemljište bude pravedno raspodijeljeno, pravilno korišteno i da se očuvaju prirodna bogatstva na istom. Stoga rastrošno korištenje prirodnih resursa sada je ograničeno privatnim vlasništvom nad zemljom. Federalna vlast koja je dobila kontrolu nad javnim zemljištem sada može zadirati u privatno vlasništvo i koristiti javno zemljište za politike očuvanja, povezujući politike reforme zemljišta s politikama zaštite okoliša. No, Zakon iz 1969. koji vladi daje ovlast kupovine privatnih zemljišta u cilju uspostave nacionalnih parkova pritom isključuje otuđenje zemlje od poduzetnika neovisno o odnošenju prema resursima. Novi Zakon o šumama ukazuje na dug i kompleksan proces donošenja odluka u Kongresu jer nakon više od desetljeća i pol, ugledao je svijetlo dana 1965. godine. U članku jedan Zakona navode se osim šuma, sada i ostale zajednice flore, poput savana i močvarnih šuma, koje se smatraju zajedničkim dobrom nad kojim se treba ograničiti privatna upotreba, a svako djelovanje protivno očuvanju bit će podvrgnuto kažnjavanju pod Građanskim zakonom.

No, tek Kazneni zakon o okolišu donesen 1998. godine pokazuje prve uspješne rezultate po pitanju kažnjavanja djelovanja štetnog po okoliš jer isti identificira i multinacionalne kompanije i organizacije kao subjekte vršenja zločina, dok je do tada Građanski zakon identificirao isključivo individue. Članak dva Zakona o šumama ističe stvaranje trajno zaštićenih područja svih vegetacija, bilo na javnom ili privatnom zemljištu. Članak tri ističe razloge za stvaranje trajno zaštićenih područja svih vegetacija među kojima se ističu očuvanje tla i zaštita autohtonih naroda. Članak pet širi koncept nacionalnih parkova i uvodi koncept nacionalnih šuma čime širi određenje produktivnih šuma. Članak šest navodi klasificiranje privatnih zemljišta kao „jedinica očuvanja“ u zamjenu za smanjenje poreza privatnim vlasnicima. Nadalje, Zakon o zaštiti životinja iz 1967. godine definira biološke rezervate, najavljene u Zakonu o šumama iz 1965., kao jedinice koje teže očuvanju jedinstvenih životinjskih vrsta. Zakon postaje temelj za uspostavu rezervata kao najstrože jedinice očuvanja za buduće liste ugroženih životinja i kažnjavanja vezana za posjedovanje, lov, prodaju i kupnju divljih životinja (Drummond i Barros-Plataiu, 2006).

Rezultat Zakona o šumama iz 1965. biva uspostava „Brazilskog instituta za razvoj šuma“ 1967. godine kao prve federalne agencije koja upravlja ponudom i potražnjom za šumskim resursima. Institut implementacijom politika sadnje drveća za komercijalnu upotrebu teži očuvanju obnovljivih izvora. Nacionalni parkovi i biološki rezervati pali su pod jurisdikciju agencije, koja je u prvom desetljeću uspostavila tek tri parka i jedan rezervat, a u sljedećem čak jedanaest parkova i devet rezervata pod vodstvom Maria Padua. Iako prvotno orijentirana na proizvodnju, ova agencija uspostavila je značajan broj jedinica očuvanja. „Specijalno tajništvo za okoliš- SEMA“ prva je nacionalna agencija za zaštitu okoliša s ciljanim fokusom na zaštitu i upravljanje okolišem, a ne na proizvodnju. Tajništvo je uspostavljeno 1973., i dokaz je pridržavanja preporuka Stockholmske konferencije od godinu ranije. Osim što su uspostavljeni standardi kvalitete zaštite okoliša, stvorene su još tri vrste jedinica očuvanja od kojih valja istaknuti zaštićena područja kojih je uspostavljeno čak jedanaest (Drummond i Barros-Plataiu, 2006).

Početak 1980.-ih dolazi do veće osviještenosti i mobilizacije civilnog društva što motivira Tajništvo da donese „Zakon o Nacionalnoj politici zaštite okoliša“ 1981. godine koji teži usklađivanju socioekonomskog razvoja s onim okolišnim. Zakon je stvorio „Nacionalni sustav za zaštitu okoliša -SISNAMA“ unutar kojeg središnja savjetodavna agencija biva Nacionalno vijeće za zaštitu okoliša -CONAMA koje okuplja vlade svih razina vlasti, znanstvenu

zajednicu, nevladine organizacije, civilno društvo i poslovnu zajednicu. Jedna od važnijih uloga CONAMA-e jest upravo uspostava kriterija za izdavanje okolišnih dozvola, kojoj prethodi studija o utjecaju na okoliš uspostavljena Rezolucijom 1986. godine. Vijeća za zaštitu okoliša postoje i na državnoj razini. Nakon uspostave Ministarstva okoliša 1992. godine kao tijela koje koordinira i implementira federalne politike zaštite okoliša, CONAMA prelazi pod Ministarstvo i dijeli se u tehnička vijeća. Drugi zakon važan spomenuti u ovom novom kontekstu demokratizacije jest „Zakon o javnim tužbama“ iz 1985. godine koji omogućuje civilne tužbe, od strane građana, sudaca, okružnih odvjetnika, javnih agencija i organizacija civilnog društva, protiv onih koji djeluju negativno na individualna prava, te na zaštitu okoliša, turistička i povijesna naslijeđa. Prijašnji pokušaji Zakona o Nacionalnoj politici i SISNAMA-e da uspostave bliži pristup sudstvu bili su ograničeni snažnim ekonomskim interesima do Zakona iz 1985. koji štiti pravo građana na pristup sudstvu. Do tada većina aktivnosti koje su narušavale okoliš smatrane su kršenjem zakona od strane javnih tijela, dok mogućnosti podizanja optužnice i suđenja nisu postojale. Specijalizacija pravnog sustava u području zaštite okoliša utjecali su na sustav i Ustav (Drummond i Barros-Plataiu, 2006).

Federalni Ustav iz 1988. godine sažima poglavlje o okolišu u članku 225. koji ističe da „svi imaju pravo na ekološki uravnotežen okoliš koji predstavlja zajedničko dobro i nužnost za zdravu kvalitetu života, i u svrhu toga vlada i zajednica odgovorni su za obranu i očuvanje za sadašnje i buduće generacije (Federalni Ustav, 1988: članak 225).“ Ekološki uravnotežen okoliš podrazumijeva okoliš održiv za sadašnje i buduće generacije, koji pomiruje socioekonomski razvoj s racionalnim trošenjem prirodnih resursa. Ovim poglavljem o zaštiti okoliša javno su priznata i obznanjena okolišna ograničenja gospodarskom razvoju. Članak 1. dodjeljuje uloge javnoj vlasti koje su sljedeće: očuvanje i promicanje upravljanja ekosustavima; zaštita bioraznolikosti i genetskog naslijeđa; uspostava zaštićenih područja; obavezno provođenje studije o utjecaju na okoliš u aktivnostima koje mogu narušiti okoliš; kontrola nad proizvodnjom i tehnologijama; promicanje obrazovanja o zaštiti okoliša i zaštita flore i faune u borbi protiv izumiranja vrsta. U stavku 4. članka 225 navode se Amazonska prašuma, Atlantska šuma, tropsko močvarno područje Pantanal, planinsko područje Serra do Mar i obalno područje kao nacionalna baština unutar koje se teži očuvati okoliš i racionalno koristiti resursi. (Federalni Ustav, 1988). Sve tri razine vlasti, ona federalna, državna i lokalna, odgovorne su za očuvanje uravnoteženog okoliša, no unatoč decentralizaciji, federalna razina zadržava određenu moć donošenja politika koje onda državne i lokalne razine prilagođavaju lokalnim kontekstima (Hochstetler i Keck, 2007).

2.1. NACIONALNA STRATEGIJA ZAŠTITE OKOLIŠA

Ciljevi i instrumenti Zakona o Nacionalnoj politici zaštite okoliša iz 1981. analizirani su zbog važnosti koju Politika predstavlja, a to je da je ista okosnica daljnjeg razvoja zakonodavstva i politika zaštite okoliša. Cilj Nacionalne politike, prema članku 2. jest „ očuvanje, poboljšanje i obnavljanje kvalitete okoliša kako bi se osigurali uvjeti za socioekonomski razvoj, nacionalnu sigurnost i dostojanstven život ljudi (Nacionalna politika zaštite okoliša).“ Članak 9. navodi instrumente Politike, među važnijim standard kvalitete; okolišno zoniranje korišteno za prostorno planiranje i gospodarenje zemljištem; procjenu učinaka na okoliš; studiju o utjecaju na okoliš; izvješće o utjecaju na okoliš ; okolišne dozvole, ali i reviziju okoliša što nije određeno kao instrument. Standard kvalitete uključuje kvalitetu zraka, vode i buke u cilju zaštite javnog zdravlja. CONAMA je Rezolucijom 1989. godine stvorila „Nacionalni program kontrole kvalitete zraka -PRONAR“ koji za cilj ima utvrditi razinu zagađenja zraka radi zaštite zdravlja, i stoga sve što utječe na zdravlje smatra se narušavanjem kvalitete zraka. „Nacionalno vijeće za vodne resurse“ upravlja vodom, a rezolucija CONAMA-e iz 1990. godine procjenjuje intenzitet buke u cilju zaštite javnog mira i zdravlja. Zoniranje okoliša predstavlja snažan izvor moći jer odlučuje o gospodarenju zemljištem prilikom prostornog planiranja, i prema Ustavu iz 1988. ono je u rukama najniže od tri razine vlasti. Procjena učinaka na okoliš preventivni je instrument kojim se nastoji unaprijed procijeniti učinak gospodarskog projekta na okoliš kako bi i dalje došlo do održivog socioekonomskog razvoja, ali uz zaštitu okoliša (Nathymendes.jusbrasil.com, 2021).

Studija o utjecaju na okoliš instrument je Nacionalne politike detaljno razrađen Rezolucijom CONAMA-e 1986. godine. Studija procjenjuje tehničke posljedice projekata na okoliš i predstavlja mjere za smanjenje onih negativnih. Prije izdavanja dozvole za određenu gospodarsku aktivnost, CONAMA određuje kriterije studije o utjecaju poput procjene područja, opisa aktivnosti, identificiranja pozitivnih, a posebice negativnih utjecaja aktivnosti na okoliš. Problem studije o utjecaju na okoliš, ističu Drummond i Barros- Platiau (2006) jest što je pisana previše tehničkim jezikom koji je teško shvatljiv laicima, a uvjet je za svaku aktivnost koja imalo utječe na okoliš. Zbog utjecaja koje te aktivnosti mogu imati na okoliš važno je da lokalno stanovništvo bude upoznato s istim kao jedan aspekt transparentnosti, kontrole nad federalnom razinom pri izdavanju dozvola za te iste projekte i kako bi sudjelovali

u javnoj raspravi. Studija o utjecaju na okoliš jedan je od najvažnijih instrumenata koji teži socioekonomskom razvoju uz očuvanje kvalitete okoliša, a koji uključuje suradnju različitih razina od agencije za zaštitu okoliša, tehničkog tima, poduzetnika do građana. Izvješće o utjecaju na okoliš predstavlja konsenzus vlasti, društva i znanstvene zajednice i temelj je za javnu raspravu s lokalnim stanovništvom o utjecaju projekta na njihovo okruženje. Ovaj instrument, kao i studija nema za cilj zaustaviti razvoj, već promicati isti uz očuvanje okoliša. Agencije za zaštitu okoliša imaju diskrecijsko pravo da odluče o izdavanju i neizdavanju dozvola neovisno o povoljnoj ili nepovoljnoj studiji o utjecaju na okoliš. Tu se vode zagovaranjem socioekonomskog razvoja uz „dozvoljene“ od strane njih, negativne utjecaje, no za to isto moraju preuzeti odgovornost (Nathymendes.jusbrasil.com, 2021).

Okolišne dozvole stvorene Rezolucijom CONAMA-e 1986. godine nastavljaju se na procjenu učinka i studiju o utjecaju na okoliš. Prema Rezoluciji CONAMA-e iz 1997. predstavljaju upravni postupak izdavanja dozvola, instaliranja, proširivanja i upravljanja projektima koji imaju učinak na okoliš od strane odgovorne agencije za zaštitu okoliša. Kako bi se izdala okolišna dozvola potrebna je studija o utjecaju na okoliš kao i izvješće o istom, o trošku poduzetnika koji želi izvršiti projekt. Prema Rezoluciji, okolišne dozvole mogu biti preliminarne, instalacijske i operativne. Uvjet gospodarskim aktivnostima i projektima koji mogu negativno utjecati na okoliš, bit će dozvola koja zahtjeva zaštitu okoliša. Provođenje projekata bez dozvole kažnjivo je Kaznenim zakonom iz 1998. godine koji kažnjava ponašanje štetno po okoliš. Bitno je za naglasiti da nisu sve gospodarske aktivnosti predmetom izdavanja dozvola, isto ovisi o tijelima SISNAMA-e sa sve tri razine vlasti nadležnim za izdavanje dozvola. Dozvole se izdaju na federalnoj razini iako mnogi zagovaraju decentralizaciju istog. „Institut za zaštitu okoliša i obnovljive prirodne resurse- IBAMA“ je izvršna agencija za izdavanje dozvola na temelju tehničkih izvještaja različitih agencija (Hochstetler, 2017). Drummond i Barros- Platiau (2006) ističu da lokalne razine nemaju kapaciteta za efektivne regulacije, da ekosustavi prelaze lokalne granice i da time lokalna razina ne može zaštititi sustav u potpunosti jer vođeni sebičnim kratkoročnim ekonomskim interesima žrtvuju okoliš pod cijenu investicija i gospodarskog rasta. Revizija okoliša podrazumijeva procjenu upravljanja okolišem, i nije navedena kao instrument Politike. Revizija se vrši ne samo kako bi se osiguralo poštivanje Zakona već i kako bi se procijenile djelatnosti privatnog i javnog sektora u pogledu zaštite okoliša. Navedeni instrumenti postaju mehanizmi javne uprave prilikom postizanja ciljeva Nacionalne politike za zaštitu okoliša (Nathymendes.jusbrasil.com, 2021).

Treća faza (1989.- 2002.) započinje osnivanjem Instituta za zaštitu okoliša i obnovljive prirodne resurse- IBAMA 1989. godine. Nakon novog poglavlja o okolišu u Ustavu iz 1988. godine IBAMA postaje izvršna federalna agencija za politike zaštite okoliša koja ujedinjuje već postojeći Brazilski institut za razvoj šuma, Specijalno tajništvo za okoliš kao i Komisije za razvoj ribarstva i razvoj gume. Federalnim Ustavom iz 1988. godine javno tužiteljstvo postaje značajan akter u zaštiti okoliša koji koristeći pravne instrumente teži određivanju odgovornosti i kažnjavanju ponašanja nepovoljnog po okoliš. Javno tužiteljstvo ima ulogu jačati slovo zakona u praksi (McAllister, 2005). Treću fazu prožima snažan utjecaj međunarodnog okruženja na sveobuhvatne politike zaštite okoliša u Brazilu. Brazil je na međunarodnoj konferenciji u Rio de Janeiru 1992. godine predstavljen kao zemlja posvećena međunarodnim obavezama i razvijanju zakonodavstva i politika zaštite okoliša. Summit je rezultirao donošenjem „Konvencije o biološkoj raznolikosti“, Protokolima o klimatskim promjenama i biosigurnosti te „Akcijnski program za 21. stoljeće- Agenda 21“. Zaštita bioraznolikosti flore i faune u Brazilu provlači se kroz sve tri faze razvoja zakonodavstva i politika zaštite okoliša, a Brazil Konvenciju ratificira 1994. godine (Drummond i Barros-Plataiu, 2006).

U tijeku pregovora o Protokolu o klimatskim promjenama, Brazil je isticao predanost hidroenergiji, čistoj energiji za razliku od one fosilnih goriva razvijenih zemalja koje smatra povijesno odgovornima za doprinos klimatskim promjenama. Samim time, Brazil osim donošenja politika o kontroli zagađenja zraka i kontroli emisije stakleničkih plinova, nije znatno usmjerio zakonodavstvo i politike na klimatske promjene jer je bio izuzet iz međunarodnih obveza o istim. No, što se Protokola o biosigurnosti tiče, tu je Brazil angažiraniji jer vidi priliku izvoza na tržište EU genetski nemodificiranih usjeva soje i kukuruza, iako sama unutrašnja debata znanstvenika, poljoprivrednika i aktivista za zaštitu okoliša oko genetski modificiranih organizama nije rezultirala jedinstvenim stavom o istom. Godine 2005. donesen je „Zakon o biosigurnosti“ koji regulira korištenje transgenih usjeva što je označilo pobjedu interesa poljoprivrednika i poraz Ministarstva okoliša. Agenda 21 predstavlja neobvezujući plan o promicanju održivog razvoja u cilju očuvanja okoliša za buduće generacije, a u Brazilu ista postoji na sve tri vlasti (Drummond i Barros-Plataiu, 2006).

Zakon iz 2000. godine nadopunjuje članak 225. Ustava uvodeći „Nacionalni sustav jedinica očuvanja“ kojim teži očuvanju bioraznolikosti i genetskih resursa, zaštiti ugroženih vrsta, promociji održivog razvoja i praksi očuvanja isprepletenih s gospodarskim razvojem. Ovim

zakonom, napušta se tradicionalno poimanje da određene jedinice ostanu zauvijek netaknute od strane ljudske ruke, i daje se dopuštenje autohtonim, kao i netradicionalnim narodima, za naseljavanjem unutar istih. Zakon definira dvije vrste jedinica očuvanja, one potpuno zaštićene jedinice koje teže očuvanju i one jedinice održivog razvoja koje teže usklađivanju zaštite okoliša i racionalnog korištenja resursa od strane ljudi. Dok su primjerice nacionalni parkovi u potpunosti zaštićene jedinice, Amazona, Atlantska šuma, Pantanal, Serra do Mar i ostatak obalnog područja smatraju se nacionalnom baštinom i spadaju u jedinice održivog razvoja. Zakon o „Nacionalnoj politici o vodnim resursima“ iz 1997. godine određuje vodu kao kolektivno dobro i centralizira upravljanje vodnim resursima, između ostalog zbog važnosti vode kao strateškog energetskog resursa i upravljanja istim. „Nacionalni sustav upravljanja vodama -SINGREH“ okuplja različita vijeća i agencije vezane uz vodu na sve tri razine vlasti. Iako je upravljanje visoko centralizirano, državne agencije i odbori za porječja teže participaciji sudionika na nižim razinama vlasti, što je onemogućeno primjerice rijekama koje pripadaju federaciji u cijelosti, ili rijekama koje pripadaju više država unutar federalnog uređenja. Aktivizam civilnog društva po pitanjima zaštite okoliša počinje se razvijati 1980.-ih godina u sklopu vala demokratizacije i napuštanja vojne diktature u Brazilu. To rezultira sudjelovanjem civilnog društva, ali i znanstvene zajednice, nevladinih organizacija, i ostalih aktera poput javnih tužitelja i privatnika u procesu donošenja politika zaštite okoliša, koje su u početku donošene isključivo od strane federalne vlasti (Drummond i Barros-Platiau, 2006).

Danas Brazil igra, iako ne svugdje jednako, važnu ulogu u okolišnim režimima šuma, bioraznolikosti, biosigurnosti i pristupa genetskim resursima i podjele koristi. Upravljanje šumama je osjetljivo pitanje unutar međunarodne zajednice što potvrđuje činjenica da jedina deklaracija koja postoji jest „Deklaracija o načelima za sve vrste šuma“ iz 1992. godine koja je neobavezujuća. Brazil se zalagao za zakonodavstvo vezano uz sve vrste šuma, a ne samo ciljano vezano uz Amazonsku prašumu jer isto smatra miješanjem međunarodne zajednice u pitanja suverenosti (prema Lago, 2006, Barros- Platiau, 2010: 76). Ministar zaštite okoliša Carlos Minc 2009. godine najavio je 80% redukciju deforestacije do 2020. godine čime će posljedično doći i do smanjenja emisije stakleničkih plinova. Ovo ukazuje na činjenicu da je režim šuma stavljen pod onaj klimatskih promjena obzirom da deforestacija uzrokuje emisiju stakleničkih plinova. Režim bioraznolikosti svoj početak ima u donošenju Konvencije o bioraznolikosti 1992. godine koja pod sebe uzima protokole vezane za šume, genetske resurse, biosigurnost, dezertifikaciju i održivi razvoj. PPG7 i „Fond za Amazonu“ pozitivni su primjeri Brazila kao jakog igrača na području bioraznolikosti. Brazil se u početku protivio stvaranju

novе organizacije za zaštitu okoliša pod UN-om koja bi zamijenila UNEP, no mijenja stav i sada želi pregovarati sukladno nacionalnim interesima. Od razvijenih zemalja Brazil zahtjeva prijenos tehnologija i financiranje održivog razvoja. Režim biosigurnosti početak ima u „Protokolu iz Cartagene“ iz 2000. godine, a odnosi se na prekogranični prijevoz i trgovinu živim modificiranim organizmima. Izostanak nacionalne politike i razilaženje u mišljenju od strane ministarstava rezultiralo je nejasnom pozicijom Brazila u samim međunarodnim pregovorima. Pregovori o genetskim resursima raspodijeljeni su unutar „Organizacije za prehranu i poljoprivredu- FAO“, „Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo- WIPO“, UNEP i „Svjetske trgovinske organizacije- WTO“. Brazil nema nacionalnu politiku o genetskim resursima niti pristup informacijama o bioraznolikosti što ukazuje na činjenicu da Brazil nije jak u ovom režimu (Barros- Platiau, 2010)

3. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA U 21. STOLJEĆU

Za bolje razumijevanje politika zaštite okoliša u 21. stoljeću potrebno je ukazati na značajne prekretnice u dotadašnjem razvoju istih i vladavinu Fernanda Henriquea Cardosa (1995.- 2003.) koja je prethodila vladavini Lule da Silve (2003.- 2011.). Nacionalna politika zaštite okoliša iz 1981. predstavlja okosnica daljnjeg razvoja zakonodavstva i politika zaštite okoliša. Federalni Ustav iz 1988. godine koji sažima poglavlje o okolišu predstavlja prekretnicu definirajući pravo na zdrav okoliš i odgovornost očuvanja istog za buduće generacije (Federalni Ustav, 1988). Studija o utjecaju na okoliš, uspostavljena Rezolucijom CONAMA-e 1986. godine, predstavlja instrument kontrole civilnog društva i javnog tužiteljstva nad velikim infrastrukturnim i energentskim projektima i ista prethodi izdavanju okolišne dozvole. IBAMA kao federalna izvršna agencija za zaštitu okoliša, uspostavljena 1989. godine, ima važnu ulogu pri izdavanju okolišnih dozvola. Unatoč promjenama u institucionalnoj strukturi, tek dolaskom Cardosa 1995. godine na vlast federalna razina počinje igrati aktivniju ulogu u politikama zaštite okoliša. Kazneni Zakon iz 1998. godine, osim što identificira i multinacionalne kompanije i organizacije kao subjekte vršenja zločina, definira i lov, deforestaciju, zagađenje i narušavanje zaštićenih područja kao ekološke zločine čime se olakšava podnošenje žalbi i kažnjavanje pojedinaca i pravnih subjekata od strane javnog tužiteljstva. Cardoso je osnovao 1999. godine „Međuresorno povjerenstvo za klimatske promjene“ kako bi se oblikovale politike vezane za globalno upravljanje okolišem. Pilot program za očuvanje brazilske prašume- PPG7 predstavlja vrhunac suradnje Vlade, Svjetske banke i Europske Komisije, i

plan smanjenja emisije stakleničkih plinova uslijed deforestacije, očuvanja bioraznolikosti i promicanja održivog razvoja (prema Mello, 2006, de Castro, 2014: 233). Društveni pokreti i međunarodna zajednica i donatori utjecali su na razvoj institucionalnog okvira, pritom zahtijevajući uključenje marginaliziranih skupina. Da federalna razina vlasti počinje igrati aktivniju ulogu u izgradnji institucionalnog okvira za zaštitu okoliša potvrđuje činjenica osnivanja Ministarstva zaštite okoliša 1992. godine uoči Konferencije u Riju, Kazneni zakon iz 1998. godine i pokušaji definiranja stava o klimatskim promjenama već pokraj 20. stoljeća (de Castro, 2014: 232- 234).

3.1. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE LULE DA SILVE (2003.- 2011.)

Luis Inacio Lula da Silva pod Radničkom strankom Brazila vodio je zemlju u dva mandata, u periodu od 2003. do 2011. godine. Dolazak Lule predstavio je prekretnicu jer je na vlast došao „slabo obrazovani i lijevo orijentirani radnički vođa (Kos- Stanišić, 2010: 53).“ Obzirom na loše socioekonomske uvjete u zemlji, pozornost Lule nije bila usmjerena na zaštitu okoliša već na vađenje zemlje iz dugova, izdizanju stanovništva iz siromaštva i uključenju marginaliziranih grupa. Njegov uspjeh pripisuje se reformističkim politikama, gospodarskom rastu i smanjenju društveno- ekonomske nejednakosti kroz razne socijalne programe (Kos- Stanišić, 2010). Lula je svojim politikama usmjerenim na promjene zemljišta utjecao na teritorijalnu konfiguraciju zemljišta. Prva takva politika usmjerena je na širenje zaštićenih područja s prepoznavanjem zajednica koje žive na istim, a sve u cilju socijalne uključenosti marginaliziranih grupa i ublažavanja emisije stakleničkih plinova. Nadalje, druga se odnosila na širenje proizvodnog područja, odnosno malih poljoprivrednih zemljišta, agrobiznisa i područja za vađenje ruda kako bi se zadovoljila potražnja na tržištu. Treća politika koja je utjecala na promjenu zemljišta bila je ona usmjerena na razvoj infrastrukture (de Castro, 2014: 235).

Lula stvara „Sobu za situacije“, jedna takva korištena je i prilikom izgradnje hidroelektrane Belo Monte, kao mjesto sastanka resornih ministara Ministarstva infrastrukture i Ministarstva zaštite okoliša, agencija IBAMA-e i javnog tužiteljstva kako bi se ubrzao i uspješno završio proces stvaranja studije o utjecaju na okoliš koja prethodi izdavanju okolišnih dozvola za projekte hidroelektrana. Lula je nastojao ojačati IBAMA-u kako bi odobravalala projekte u nacionalnom interesu, odnosno interesu kapitala obzirom da je CONAMA kao Nacionalno

vijeće za zaštitu okoliša koje okuplja između ostalog i predstavnike država, civilno društvo i ostale nevladine organizacije ograničavala utjecaj predsjednika. Problem koji se javlja kod okolišnih dozvola je dugotrajan proces čekanja čak i nakon jačanja tehničkog osoblja stoga IBAMA radi na boljem vremenskom planiranju te objavljuje dokumente na internetu kako bi isti bili dostupni široj javnosti i kako bi se prigovori mogli donijeti u samom početku kada je vjerojatnost mijenjanja istih veća. U drugom mandatu od 2007. godine Lula teži jačanju gospodarskog rasta kroz „Programe ubrzanog rasta“ dogovarane u situacijskim sobama obzirom da uključuju velike infrastrukturne i energetske projekte i posebne vrste izdavanja okolišnih dozvola, čemu se ministrica zaštite okoliša Marina Silva protivila što je bio jedan od razloga njezine ostavke (Hochstetler, 2017). Programi ubrzanog rasta, koji se temelje na širenju poljoprivrednog zemljišta, proizvodnji energije i infrastrukturi, negativno utječu na društvo i okoliš uništavajući bioraznolikost i ekosustav, čime je nacionalni program razvoja kritiziran od strane civilnog društva i znanstvene zajednice (prema Fearnside, 2006; Zhouri i Laschefski; 2010, de Castro, 2014: 229).

Od dolaska Lule na vlast sve je prisutnija državna intervencija u sektoru električne energije, a dolazi i do diverzifikacije obnovljivih izvora energije, od kojih se dominantno javlja energija vjetra. Nacionalni program za biodizel iz 2007. godine potvrđuje usmjerenost politika na proizvodnju biogoriva. Lula je za cilj imao promovirati Brazil kao vodećeg proizvođača biogoriva čime je motivirao SAD da započne vlastitu proizvodnju istog. Biogorivo doprinosi smanjenju emisije stakleničkih plinova, no krčenjem zemljišta za proizvodnju istog može doći do ugroze bioraznolikosti (Fraundorfer i Rabitz, 2020 i Pinto i de Oliveira, 2008). Lula je izvršnom odredbom uslijed donacija Norveške, Njemačke i Petrobrasa, multinacionalne energetske korporacije u državnom vlasništvu Brazila, uspostavio Fond za Amazonu 2008. godine. Fond predstavlja glavni nacionalni mehanizam instrumenta financiranja smanjenja emisija uslijed krčenja i degradacije šuma (REDD) (Miccolis et al, 2014) . Svrha fonda je skupljanje i alokacija resursa i podrška projektima koje izvršavaju javne agencije, nevladine organizacije i same države u cilju prevencije, nadgledanja i smanjenja stope deforestacije Amazone i emisije stakleničkih plinova. Fondom upravlja „Brazilaska nacionalna banka za razvoj“, a ministar zaštite okoliša je ujedno i predsjednik upravnog odbora (Brazilian.report, 2021a i Bndes.gov.br, 2021).

Ministrica zaštite okoliša iz iste stranke tijekom prvog mandata Lule bila je Marina Silva, dugogodišnja aktivistica rodnom iz države Acre koja se nalazi na području Amazone. Iako

zaštita okoliša Luli nije bila prioritet, imenovanjem Silve kao ministrice dao je do znanja da su očuvanje, održivi razvoj i autohtoni narodi prioriteti unutar politika zaštite okoliša (de Castro, 2014: 234). Silva je težila bliskoj suradnji s organizacijama civilnog društva, na što ukazuje činjenica imenovanja aktivista na pozicije u vladinim uredima. Također Silva uvodi koncept „transverzalne integracije“ prema kojem su pitanja zaštite okoliša u nadležnosti više ministarstava, no uloga Ministarstva zaštite okoliša ključna je za osiguranje koherentnosti politika (de Castro, 2014: 234). Prva od dvije najvažnije stavke njezina mandata je stavljanje naglaska na opasnosti deforestacije Amazone. Politike zaštite okoliša koje teže očuvanju u kombinaciji s ostalim inicijativama nevladinih i civilnih udruga rezultirale su naglim padom u deforestaciji nakon 2005. godine. Druga stavka sastojala se od širenja broja osoblja, zapošljavanja putem javnih natječaja i daljnje institucionalizacije Ministarstva okoliša. Svjesna slabosti samog Ministarstva, Silva zahtjeva od Lule provođenja politika kroz sam kabinet predsjednika zadužen za domaće politike. Kao i naredni resorni ministri, Marina Silva se našla balansirajući između zahtjeva za zaštitom okoliša od strane civilnog društva i zahtjeva za gospodarskim rastom političkog i gospodarskog establišmenta, koji su se projicirali i unutar same Radničke stranke (Hochstetler, 2017).

U drugom mandatu Lule, Marina Silva se nalazi pod pritiskom civilnog društva i drugih ministarstava i protiveći se prijedlozima za novim infrastrukturnim projektima uslijed nedavnih otkrića zaliha nafte daje otkaz 2008. godine. Sljedeće godine izlazi iz stranke i pridružuje se Zelenoj stranci i kao njihov kandidat natječe se na predsjedničkim izborima 2010. godine. Javna potpora za borbu protiv klimatskih promjena visoka je i bila je ključna na izborima. Razvojem vlastite kandidature, motivirala je i druga dva kandidata, Dilmu Rousef i Josea Serra koji su naglašavali ekonomski rast, na uključivanje održivog razvoja i smanjenje ekonomije bazirane na ugljiku u svoju agendu. Marina je osvojila tek 19% glasova što nije bilo dovoljno za drugi krug izbora, ali je ostvarila pobjedu za aktiviste koji teže zaštititi okoliša (Hochstetler i Viola, 2012). Upravo su izbori 2010. ukazali na važno mjesto koje pitanja zaštite okoliša zauzimaju u nacionalnoj politici (de Castro, 2014: 231). Na mjesto Marine Silve, Lula imenuje Carlosa Minca, ekološki osviještenog člana iste stranke koji nastavlja politike svoje prethodnice. Deforestacija Amazone nastavlja se smanjivati, a Minc se zalaže za smanjenje vremenskog opsega za donošenje okolišnih dozvola. Uslijed globalne financijske krize i recesije u zemlji dolazi do pritisaka i sukoba što rezultira njegovim odlaskom 2010. godine. U njegovu mandatu bitno je za spomenuti donošenje nacionalnog zakonodavstva o klimatskim

promjenama i dobrovoljno obvezivanje na smanjenje emisija stakleničkih plinova 2009. godine na temelju nacionalne analize troškova i dobiti (Hochstetler, 2017).

3.2. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE DILME ROUSSEFF (2011.- 2016.)

Dilma Rousseff, također članica Radničke stranke, obnaša dužnost predsjednice Brazila od 2011. – 2016. godine. Politike zaštite okoliša nisu visoko na prioritetoj listi Dilme za razliku od razvojne agende koju promiče. Politike zaštite okoliša pod Dilmom povezuju se s novom razvojnom agendom koja teži ekspanziji dobara i oslanjanju na hidroenergiju. Novi Zakon o šumama iz 2012. godine proširio je jaz između civilnog društva i vlasti i rezultirao zaustavljanjem pada stope deforestacije. Kao i njezin prethodnik Lula, u ime energetske sigurnosti i neovisnosti, težila je jačanju sektora hidroenergije. Izgradnja hidroelektrane Belo Monte postala je prava kontroverza zbog gušenja prava autohtonih naroda i društvenih pokreta koji su bili protiv izgradnje iste zbog negativnih posljedica po okoliš i društvo. Na Konferenciji u Rijju 2012. godine Brazil je pod Dilmom zauzeo konzervativnu poziciju što se tiče upravljanja klimatskim promjenama zagovarajući razvojnu agendu. Tijekom svoje vladavine udaljila se od organizacija civilnog društva u donošenju politika zaštite okoliša što je rezultiralo degradacijom istog i širenjem socijalne nepravde. Kongres je 2014. godine donio Amandman kojim se odgovornost razgraničenja zemlje koju tradicionalno naseljavanju autohtoni narodi prebacuje s federalne na državnu razinu (de Castro i Motta, 2015).

U vladavini Rousseff situacijske sobe korištene su za odobravanje Lulinih Programa ubrzanog rasta, no čini se da su one van dosega civilnog društva i pogodne upravo za prodor klijentelizma i povlastica. Ministrica zaštite okoliša biva Izabella Teixeira, prethodno glavna tajnica Mincu, a prije toga zaposlenica IBAMA-e gdje je razvila snažne tehničke i administrativne vještine. Za razliku od Marine Silve i Carlosa Minca bila je slabo povezana s Radničkom strankom, a civilno društvo je u potpunosti zanemarivala slijepo slijedeći politike Rousseff što je znatno utjecalo na smanjenje napetosti između ministarstava. Komplementarnim zakonom iz 2011. godine došlo je do jasnije podjele odgovornosti što se zaštite okoliša tiče između tri razine vlasti. Isti Zakon je dao više moći „Nacionalnoj tripartitnoj komisiji“ koja se sastoji od agencija sa sve tri razine nego CONAMA-i. Tripartitna komisija nema zastupljene organizacije civilnog

društva što znatno olakšava izdavanje okolišnih dozvola. Ministarstvo zaštite okoliša 2011. godine donosi plan „Program potpore očuvanju okoliša“ poznatiji i kao „Brazil bez bijede“ ili kolokvijalno „Bolsa verde“ prema ranijim socijalnim programima „Bolsa Familia“ koje je provodio Lula. Cilj Programa jest očuvanje ekosustava kroz brigu o okolišu i racionalno korištenje resursa; poboljšanje životnih uvjeta u ekstremno siromašnim kućanstvima i promicanje sudjelovanja siromašnih u društvenim, obrazovnim, tehničkim i aktivnostima zaštite okoliša (Dds.cepal.org, 2021). No, uvučenost Dilme u skandale nakon gospodarske i financijske krize u svijetu koja se očitovala i u zemlji rezultirala je zanemarivanjem zaštite okoliša na što ukazuje činjenica da je stopa pada deforestacije zaustavljena obzirom na smanjenje kontrolnih mehanizama Zakonom o šumama 2012. godine (Hochstetler, 2017). Rousseff je smijenjena 2016. nakon krize izazvane korupcijskim skandalima koja se očitovala u masovnim prosvjedima, a nasljeđuje je Michel Temer.

3.3. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE MICHELA TEMERA (2016.- 2018.)

Michel Temer, bivši vojni general i član stranke Brazilskog demokratskog pokreta, preuzima dužnost predsjednika 2016. godine i istu obavlja do 2018. godine. Unatoč padu stope deforestacije Amazone između 2005. i 2012. godine na početku mandata dolazi do naglog porasta stope deforestacije kao i do ekonomske i političke krize koja je uslijedila nakon korupcijskih skandala u koje je bila umiješana bivša predsjednica Rousseff. Amandmanom „PEC 65“ iz 2016. godine ukinuta je obaveza izdavanja okolišnih dozvola za projekte, kojima je sad potrebna samo prethodna studija o utjecaju na okoliš. Uloga javnog tužitelja u nadgledanju projekta smanjena je kao i mogućnost kažnjavanja koja se svodi na administrativne mjere kažnjavanja. Amandmanom poznatijim kao „Kraj svijeta – PEC 241“ Temer je nametnuo mjere štednje koje su između ostalog zamrznule budžet Ministarstva zaštite okoliša i time agencija IBAMA-e i Chico Mendes Instituta, glavnih i odgovornih za očuvanje Amazone i nadgledanje deforestacije. Temer također smanjuje budžet Nacionalne indijanske fondacije FUNAI što rezultira zatvaranjem regionalnih ureda (Brazilian report, 2021d). Norveška, kao glavna zemlja donator Fondu za Amazonu najavila je smanjenje financijske pomoći za borbu protiv deforestacije ako stopa iste nastavi rasti. Sarney Filho obavljao je dužnost ministra zaštite okoliša u mandatu Temera od 2016. do 2018. godine. Temer je oslabio institucije i agencije za zaštitu okoliša čime je utabao put Bolsonaro (Pereira et al, 2019).

3.4. POLITIKE ZAŠTITE OKOLIŠA ZA VLADAVINE JAIRA BOLSONARA (2019.- danas)

Jair Bolsonaro, bivši vojni general desnog političkog spektra, dolazi na mjesto predsjednika u siječnju 2019. godine i već u prve dvije godine mandata narušava ugled Brazila u međunarodnoj areni. Jair Bolsonaro odnosi pobjedu na izborima 2019. godine kao član Socijalno liberalne stranke, no ubrzo osniva vlastitu stranku Alijansa za Brazil. Osim trenutne aktualne situacije vezane za COVID19 koji u potpunosti negira, negira i klimatske promjene pa u njegovom fokusu zasigurno nije zaštita okoliša. Njegove politike podrazumijevaju politike negiranja klimatskih promjena, politike neočuvanja i otvaranja Amazone eksploataciji, politike usmjerene na gospodarski razvoj i politike nauštrb autohtonih naroda. Njegovu političku bazu čine veliki zemljoposjednici i snažan agrobiznis lobi „Ruralisti“ koji se zalažu za razvoj Amazone (Ferrante i Fearnside, 2019). Snaga Ruralista očitovala se 2011. godine glasanjem u Kongresu za smanjenje zaštite unutar novog Zakona o šumama (prema Soares-Filho et al, Fearnside, 2016: 748). Potpomognut istima, Bolsonaro otvoreno zagovara napuštanje politika očuvanja i otvaranje Amazone i zemlje tradicionalno naseljavane od strane autohtonih naroda poljoprivredi i rudarenju ističući da brazilsko gospodarstvo, ali i autohtoni narodi moraju profitirati od prirodnih resursa. Širenje zemljišta za uzgoj stoke i monokulture soje na području Amazone uzroci su povećane stope deforestacije koja se u samo dvije godine što je Bolsonaro na vlasti vinula u nebesa. Već nakon prve godine na vlasti, došlo je do 50% više krčenja šume nego prethodne godine. Osim agrobiznisa, i sječa drveća i vađenje ruda dominiraju područjem Amazone i uzrokuju deforestaciju (Brazilian.report, 2021f).

Sonia Guajajara aktivistica je autohtonog podrijetla koja ističe da se „grabežljivo ponašanje drvosječa, rudara i stočara dodatno pogoršava pod vladom Jaira Bolsonara koji normalizira, potiče i osnažuje nasilje protiv okoliša i autohtonih naroda (Youtube.com, 2021).“ U ljeto 2019. godine Amazonu su poharali požari namjerno postavljeni od strane stočara i ilegalnih rudara koji su ostavili otvorenu mogućnost opasnosti od budućih požara. No, ne toliko zastupljeno u medijima, i najveće svjetsko močvarno područje Pantanal koje se nalazi na području Brazila, i u kojem je prisutna deforestacija iako ne u obujmu kao u Amazoni, zahvatio je val požara 2020. godine. Ono što je specifično u vezi Pantanala jest da je tlo bogato ugljikom i time zapaljivo što rezultira gorenjem iznutra koje otežava gašenje vatre. Suša koja prednjači zadnjih godina,

uz visoke temperature i vjetar predstavlja idealne uvjete za širenje budućih požara (Brazilian.report, 2021f).

Bolsonaro je tijekom predsjedničke kampanje najavio gašenje Ministarstva za zaštitu okoliša i prenošenje funkcija pod Ministarstvo poljoprivrede. Preuzevši vlast, pod utjecajem ruralista koji strahuju od potencijalnih restrikcija na izvoz poljoprivrednih proizvoda ukoliko dođe do samog gašenja, Bolsonaro je promijenio strukturu Ministarstva zaštite okoliša koje upravlja IBAMA-om i Chico Mendes Institutom prenoseći ovlast nad upravljanjem šumama Ministarstvu poljoprivrede (Ferrante i Fearnside, 2019). Time ugašeno „Tajništvo za klimatske promjene i šume“ pri Ministarstvu zaštite okoliša, odgovorno za implementaciju Nacionalnog plana prilagodbe klimatskim promjenama i Akcijskih planova za biome Amazonu i Cerrado, ostavilo je politike u rukama Ministarstva poljoprivrede (Mendonca et al, 2020). Budžet Ministarstva za zaštitu okoliša smanjen je s naglaskom smanjenja budžeta Nacionalne politike o klimatskim promjenama (Pereira et al, 2019). Budžet IBAMA-e smanjen je za 24% (Treat, Nora i Caldwell, 2019: 2). Bolsonaro teži smanjenju ovlasti IBAMA-e kao izvršne federalne agencije odgovorne za izdavanje dozvola. Maloj stopi nekažnjavanja može se pripisati prethodno upozorenje IBAMA-e o mjestu inspekcije ilegalne deforestacije (Ferrante i Fearnside, 2019).

Ricardo Salles imenovan je ministrom zaštite okoliša u siječnju 2019., a mandat mu je prekinut davanjem ostavke u lipnju 2021. godine u cilju izbjegavanja suđenja pred Vrhovnim sudom uslijed optužbi o ometanju istrage vezane za ilegalnu sječu i izvoz drveća. Naime ističe se da je direktno sponzorirao privatnike koji su bili upušteni u ilegalnu sječu šuma čime je narušavao politike koje su težile ograničenju i kontroliranju deforestacije. Salles je i mjesec dana prije imenovanja ministrom bio optužen za promjene u gospodarenju zemljištem zaštićenih područja (Ferrante i Fearnside, 2019). Prethodno je lobirao za tvrtke koje su vadile rude, pa se kao ministar zalagao za legalno vađenje ruda i na zemljama koje pripadaju autohtonim narodima (Youtube.com, 2021). Težio je nekažnjavanju ilegalne sječe šuma koja predstavlja čak 95% sječe Amazonske prašume zbog čega nailazi na nezadovoljstvo aktivista za zaštitu okoliša. Smanjio je budžet agencija koje nadgledaju stopu deforestacije i one koje teže zaštititi okoliša što je rezultiralo izostankom nadzora i kontrole. Drži ga se odgovornim za najveće uništenje okoliša u povijesti zemlje, a to potvrđuju brojke, odnosno stopa deforestacije u Amazoni koja je kroz 2019. i 2020. godinu porasla vrtoglavo. Salles se ogradio od međunarodne i znanstvene zajednice kao i od autohtonih pokreta i nevladinih organizacija. Donio je odluku ugasi Fond

za Amazonu koji djeluje od 2008. pod optužbom o nepravilnoj upotrebi resursa od strane nevladinih organizacija, iako je isti prolazio godišnje revizije koje nisu bilježile nepravilnosti. Nadalje, „Nacionalni institut za svemirska istraživanja-INPE“ zadužen za nadgledanje deforestacije diskreditiran je pod optužbom da isti falsificira podatke o stupnju deforestacije. Unutar Ministarstva za zaštitu okoliša ukinute su agencije: Brazilski forum za klimatske promjene; Nacionalni plan za oporavak nativnih vegetacija; Nacionalna komisija za bioraznolikost i Nacionalna komisija za šume (Brazilian.report, 2021a).

Potrebne politike donose se unutar vijeća za zaštitu okoliša unutar kojih nisu zastupljene udruge civilnog društva. Salles je odlučio smanjiti osoblje Nacionalnog vijeća za zaštitu okoliša CONAMA s 93 člana na 23, a unutar samog Ministarstva za zaštitu okoliša povećan je broj vojnih i policijskih službenika koji upravljaju agencijama poput IBAMA-e i Chico Mendes Instituta za očuvanje bioraznolikosti. Znanstvena istraživanja unutar Instituta stavljena su pod cenzuru, odnosno prije javnog objavljivanja informacija i znanstvenih činjenica potrebno je odobrenje vlasti. Unutar Ministarstva stvoreno je posebno Tajništvo za Amazonu čiji tajnik biva budući ministar zaštite okoliša Leite. Salles i Bolsonaro snažno podržavaju legalno rudarenje i sječu šuma na zaštićenim područjima autohtonih naroda te teže ukidanju prava vlasništva nad zemljom autohtonim narodima Amazone. Ruralisti tvrde da su zemlje autohtonih naroda kreirane pod pritiskom i utjecajem međunarodnih nevladinih organizacija koje teže ograničiti gospodarski razvoj Brazila i kompetitivnost istog na međunarodnoj sceni (Ferrante i Fearnside, 2019).

Prijedlog Zakona, poznatijeg kao „Zakon 490“ , predstavljen je u lipnju 2021. godine i teži izmjeni crte razgraničenja autohtonih teritorija čime predstavlja veliku prijetnju autohtonim zajednicama i krši njihova prava i slobodu. Prema prijedlogu Zakona zemljom, tradicionalno naseljenom autohtonim zajednicama, smatra se ona naseljena od strane istih najkasnije do listopada 1988. godine kada je novi Ustav donesen. Isti je izazvao val prosvjeda u glavnom gradu Brasilia ispred zgrade Kongresa koji su utjecali na zakonodavni proces. Tradicionalno, razgraničenje je provodila „Nacionalna indijanska fondacija FUNAI“ bez potrebe autohtonih naroda za dokazivanjem trenutka zaposjedanja određene zemlje, dok sada ovlast razgraničenja ima Ministarstvo poljoprivrede. Problem s novim prijedlogom Zakona 490 jest što su autohtoni narodi u nemogućnosti dokazati od kada točno tradicionalno naseljavaju zemlju, a posebice koliki posjed su zauzimali prije donošenja novog Ustava 1988. godine obzirom da se radi o primitivnom društvu s malo kontakta s izvanjskim svijetom. Također, prijedlog Zakona

zabranjuje širenje već postojećih crta razgraničenja teritorija. Tome se protivi i protiv toga se snažno bori Joenia Wapichana, jedina pripadnica autohtonog naroda ujedno i članica Kongresa, koja ističe tradicijsko pravo na zemlju korištenu generacijama. Wapichana ističe pogoršanu poziciju autohtonih naroda u vladavini Bolsonara koja ne samo da ne priznaje zemlju koju tradicionalno naseljavaju već želi promijeniti linije razgraničenja njihovih teritorija. Zakon 490 protivan je Ustavu iz 1988. godine, no Bolsonaro ionako želi promijeniti Ustav ističući mnoga prava, a ne tolike obaveze koje građani i pripadnici autohtonih zajednica uživaju. Bolsonaro želi stupiti u kontakt s izoliranim plemenima, prekinuti linije razgraničenja tradicionalno naseljene zemlje od strane autohtonih naroda i legalizirati ilegalno rudarenje. Sve u svemu, ministar Salles je pratio Bolsonara u njegovom laissez-faire pristupu zaštiti okoliša (Time.com, 2021 i Brazilian.report, 2021c i d).

Vladavina Bolsonara teži prodaji javnog vlasništva kroz javno-privatna partnerstva, privatizaciju, koncesije i zakupe. Ministarstvo infrastrukture privatizacijom nastoji poboljšati željezničku mrežu. Infrastrukturni projekt pod nazivom „Ferrogrão“ obuhvaća izgradnju željezničke pruge od pojasa soje, unutar kojeg valja istaknuti države juga Mato Grosso, Goiás, Parana i Rio Grande do Sul koje proizvode preko 80% soje, do velikih luka Santarem, Barcarena i Miritituba na sjeveru zemlje. Vladavina Bolsonara ovim projektom nastoji olakšati prijevoz poljoprivrednih proizvoda soje, kukuruza, šećerne trske i pesticida od juga do sjevernih luka, ali i rasteretiti autoceste unatoč činjenici da izgradnja pruge podrazumijeva prolazak kroz i ugrozu mnogih područja koja su označena kao jedinice očuvanja, između ostalog nacionalne šume Jamanxim i nacionalnog parka Xingu što ostavlja negativne posljedice na lokalno stanovništvo. Iako bi prijevoz proizvoda bio jeftiniji putem željeznice nego cestovnim prometom, povećane cijene zemlje uz liniju izgradnje pruge ugrozile bi lokalno stanovništvo koje bi izgubilo u utrci s kapitalom. U idealnom svijetu, lokalne zajednice koje žive uz buduću prugu trebalo bi uključiti u proces izdavanja dozvola kako bi se smanjio negativan utjecaj na okoliš kao i na društvo, no to nije i neće biti slučaj, posebice za vrijeme vladavine Bolsonara (Brazilian.report, 2021g).

Bolsonaro i Salles u tandemu predstavljaju katastrofu za Amazonu i generalno politike zaštite okoliša u Brazilu s naglaskom na politike ublažavanja klimatskih promjena obzirom da obojica negiraju klimatske promjene. Obje ličnosti podupirane su od strane snažnog poslovnog lobija agrobiznisa koji promiče takozvanu „agendu smrti“ koja teži otvaranju jedinica očuvanja i zemlje tradicionalno naseljavanje od strane autohtonih naroda poljoprivredi, rudarenju i uzgoju

stoke. Tandem je iskoristio pandemiju COVID19 kako bi neprimjetno promijenio zakonodavstvo o zaštiti okoliša na štetu politika očuvanja, a u korist agrikulturnih interesa. Sve to pod uvjerenjem da su značajne politike zaštite okoliša postale prepreka gospodarskom razvitku Amazone čiji potencijal je ogroman obzirom da zauzima čak 40% teritorija Savezne Republike. Međunarodna intervencija nije viđena pozitivno obzirom na snažno naglašavanje načela suvereniteta. Jako je zanimljivo pitanje suvereniteta nad Amazonom. Brazil polaže pravo na nju, no ona je i javno dobro svjetskog značaja obzirom da proizvodi oko 20% svjetskog kisika zbog čega ju nazivaju i plućima svijeta. Vlada Bolsonaro bila je spremna na pregovore sa SAD-om o smanjenju deforestacije u zamjenu za financijsku pomoć no isti su prekinuti nakon optužbi protiv Sallesa. Sallesa je zamijenio Joaquim Alvaro Pereira Leite, bivši tajnik za Amazonu, koji također ima duboku potporu u agrobiznis lobiju koji se zalaže za razvoj Amazone. On u suradnji s Bolsonarom nastavlja politike svog prethodnika čime ostavka Sallesa ne predstavlja promjenu politike (Time.com, 2021).

4. REŽIM KLIMATSKIH PROMJENA

Na temelju pročitane literature došla sam do zaključka da većina autora znanstvenih radova u području politika zaštite okoliša u Brazilu, poput Barros- Platiau (2010), Hochstetler i Viola (2012) i Franchini, Viola i Barros- Platiau (2017), Viola i Franchini (2012), Viola i Franchini (2017) analizira upravo uzroke, učinke, posljedice i izazove koje predstavljaju klimatske promjene nastojeći odrediti ulogu koju Brazil ima i može imati na međunarodnoj pozornici. Fokus znanstvene zajednice potvrđuje suvremeni značaj klimatskih promjena u međunarodnoj areni. Viola i Franchini (2017) u knjizi „Brazil and climate change: beyond the Amazon“ analiziraju emisije stakleničkih plinova, politike ublažavanja klimatskih promjena i pokretače predanosti klimatskim politikama u cilju preispitivanja službenog narativa Vlade glede klimatskih promjena. Kroz koncept „predanost klimi“ identificiraju tri tipa država: konzervativne, umjereno konzervativne i reformističke. „One koje se opiru velikim promjenama u svakodnevnom poslovanju i koje daju prioritet tradicionalnoj paradigmi razvoja, onoj visokog intenziteta ugljika, smatrane su konzervativnim, za razliku od reformističkih država koje su spremne poduzeti post-suverene mjere za rješavanje klimatskih promjena birajući prijelaz na gospodarstvo niskog intenziteta ugljika (Viola i Franchini, 2017: 13).“ Brazil unatoč ogromnom prirodnom kapitalu i bogatstvu voda, šuma, bioraznolikosti i bioenergije ostaje nerazvijena sila zbog socioekološkog kapitala koji je ograničen jer je vlast

usmjerena na kratkoročne sebične interese. Upravo nerazvijen socioekološki kapital služi autorima da okrenu mit Brazila kao globalnog igrača u međunarodnom sustavu zaštite okoliša. Autori smatraju da postoji nesklad između službenog narativa Vlade i učinkovito implementiranih politika u razdoblju od 1989.- 2018. što onemogućuje Brazilu da postane lider. Viola i Franchini (2017) ističu da je Brazil u periodu od 1990.- 2004. bio „klimatski zlikovac“, a da od 2005.- 2010. postaje umjereno konzervativna sila (Viola i Franchini, 2017).

Klimatske promjene najvažniji su globalni problem i izazov današnjice obzirom na vidljive posljedice ne samo po okoliš već i po društvo i ekonomiju koji traži rješenje u međunarodnoj zajednici, kao i na nacionalnoj i lokalnoj razini. Klimatski režimi slove kao pravila iznesena u međunarodnim ugovorima između država koja određuju aktivnosti istih. Okvirna konvencija o klimatskim promjenama Ujedinjenih naroda iz 1992. godine predstavlja okvir unutar kojeg se upravlja, a protokoli predstavljaju konkretne mjere koje države trebaju implementirati. Okvirna konvencija za cilj ima stabilizirati emisiju stakleničkih plinova u atmosferi, a Kyoto protokol iz 1997. godine zahtjeva smanjenje emisije od 5,2% do 2012. godine kao i Kyoto protokol 2 iz 2012. koji zahtjeva smanjenje emisije od 18% do 2020. godine za razvijene zemlje. Pariški sporazum iz 2015. godine, kojem se Brazil pridružuje 2016. godine, teži smanjenju emisija CO₂ i ostalih stakleničkih plinova i participaciji svih država kako bi se temperatura održala ispod 2°C iznad razine prije industrijske revolucije (Franchini, Viola i Barros-Plataiu, 2017).

Velike zemlje emiteri stakleničkih plinova odluke o redukciji emisija stakleničkih plinova donose na temelju nacionalne analize troškova i dobiti, a ne vodeći se isključivo brigom za „globalna dobra“. Klimatske promjene globalno su dobro i time predstavljaju globalni problem koji zahtjeva suradnju u međunarodnoj zajednici, no prije svega rješavanje problema na nacionalnoj i lokalnoj razini. Engel i Saleska (2005) ukazuju na mogućnost velikih zemalja emitera da djeluju samostalno ili u grupi kako bi doprinijeli ublažavanju klimatskih promjena. I onda u kombinaciji s pritiscima s nacionalne razine, velike zemlje odlučuju se na samovoljno obvezivanje bez postojanja formalne obaveze za sve (Engel i Saleska, 2005). Brazil zajedno s ostalim BASIC zemljama, Kinom, Indijom i Južnoafričkom republikom, pokazuje spremnost, iako u različitom stupnju, za pridržavanje politika koje teže ublažavanju klimatskih promjena. Brazil se samovoljno obvezuje na smanjenje emisije, a motivacija dolazi s nacionalne razine te isključuje mogućnost nadzora međunarodne zajednice. Prednost dobrovoljnog ograničavanja emisija jest što država određuje kriterije i vremenski okvir ispunjavanja istih. Grupna inicijativa

zemalja BASIC rezultat je odbacivanja iracionalnog unilateralnog pridržavanja obveza nauštrb vlastitog gospodarstva (Hochstetler i Viola, 2012).

Kyoto protokol iz 1997. godine produkt je Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama s Konferencije u Rio de Janeiru 1992. godine. Kyoto predstavlja protokol o smanjenju emisije stakleničkih plinova pritom naglašavajući zajedničke, ali različite odgovornosti obzirom na podjelu zemalja na one razvijene i one u razvoju. Brazil se 1990.-ih godina svrstavao uz zemlje u razvoju G77 zahtijevajući od onih razvijenih da preuzmu povijesnu odgovornost za emisije stakleničkih plinova. Specifičnost Brazila u odnosu na druge zemlje u razvoju leži u tome da se industrija kao i energetska sektor bazira na obnovljivim izvorima energije poput biogoriva i hidroenergije što rezultira niskom emisijom plinova, dok najveća emisija stakleničkih plinova dolazi upravo od deforestacije, iskorištavanja i promjene zemljišta i poljoprivrede (Hochstetler i Viola, 2012). Obnovljivi izvori energije nužni su za održivi razvoj Brazila. Orijentacija na i porast korištenja biogoriva i hidroenergije 1970.-ih uzrok nalazi u osiguranju energetske sigurnosti i neovisnosti Brazila u razdoblju naftne krize, no vrlo brzo bivaju vidljive i pozitivne posljedice po okoliš koje svrstavaju brazilski energetska sustav među najčišće u svijetu. Nacionalna energetska politika zahtjeva poplavljanje velikih područja u cilju izgradnje hidroelektrana jer iste predstavljaju jeftinu inačicu izvora energije. Hidroenergija ujedno predstavlja i jedan od glavnih izvora električne energije u Brazilu (Fraundorfer i Rabitz, 2020 i Pinto i de Oliveira, 2008).

Izgradnja hidroelektrana ima negativan utjecaj na okoliš i društvo. Osim što smanjuje bioraznolikost flore i faune, čime je riba kao osnova prehrane zajednica uz rijeku ugrožena, doprinosi i uništavanju životnog prostora posebice autohtonih naroda, a može biti i uzrok nastanka i širenja bolesti poput malarije. Druga najveća hidroelektrana Belo Monte na rijeci Xingu u državi Para na sjeveru Brazila puštena je u pogon 2016. godine, s planiranim kapacitetom proizvodnje električne energije od 11, 233 MW na mjesečnoj razini. Izgradnja je zahtijevala preusmjeravanje 80% toka rijeke Xingu od toka rijeke Volta Grande uz koju obitavaju tradicionalne ribarske obitelji i autohtoni narodi. Osim što je izgradnja negativno utjecala na okoliš i samu rijeku, imala je i negativan učinak na zajednice koje žive uz nju. Deforestacija uslijed širenja poljoprivrednih zemljišta za uzgoj soje i zemljišta za uzgoj stoke kao i vađenje ruda mijenja, odnosno smanjuje protok vode rijeke što utječe na potencijal hidroelektrane koji nije u potpunosti iskorišten. U 2019. godini suša je utjecala na zatvaranje određenih turbina kako se iste ne bi uništile. Hidroelektrana Belo Monte često je smatrana

promašajem jer osim što je negativno utjecala na sve oko sebe nije ni približno ostvarila planirani profit što zbog lošeg dizajna, što zbog rijeke čiji vodostaj varira od godišnjeg doba, ali najviše zbog povećane deforestacije i utjecaja klimatskih promjena uslijed čega se javlja suša zbog smanjenih padalina (News.mongabay.com, 2021).

Direktan utjecaj na klimatske promjene predstavlja povećanje emisije stakleničkih plinova navodnjavanjem šuma u cilju izgradnje hidroelektrana. Neki od indirektnih utjecaja na klimatske promjene su nestašica vode, degradacija tla i vegetacije koja rezultira erozijom tla kao i natjecanjem između sektora poljoprivrede i industrije. Pretjerano oslanjanje na hidroenergiju može ugroziti energetske sigurnost uslijed suše, degradacije rijeka i povećanih zahtjeva za vodom do kojih dolazi povećanjem broja stanovništva i gospodarskim razvojem (Soito i Freitas, 2011). Diverzifikacija obnovljivih izvora energije, poput sunčeve energije, energije vjetra i biomase može smanjiti ovisnost o hidroenergiji i doprinijeti energetske sigurnosti. Osim toga, može doprinijeti smanjenju emisije stakleničkih plinova čime se smanjuje utjecaj na klimatske promjene i doprinijeti socioekonomskom razvoju Brazila (de Souza Dias, Pereira da Luz, Medero i Ferreira Nascimento, 2018). Javlja se i opcija nuklearne eneregije kao sigurnog izvora energije. U Brazilu dvije su nuklearne elektrane u pogonu iako nijedna ne radi u punom kapacitetu pa se u strahu od energetske nesigurnosti razmišlja o izgradnji treće (Brazilian.report, 2021e).

Brazil u međunarodnim pregovorima prednjači pred ostalim zemljama Latinske Amerike i teži implementaciji politika ublažavanja klimatskih promjena. Promjena zemljišta i deforestacija emitiraju najviše stakleničkih plinova, čak 46%, a slijedi poljoprivreda s 24% i tek onda energetski sektor s 21% od ukupnog broja emisije stakleničkih plinova u Brazilu (Mendonca et al, 2020: 2). Osim Nacionalne politike o klimatskim promjenama iz 2009. godine koja predstavlja prvi nacionalni okvir u cilju ublažavanja klimatskih promjena, 2012. godine donesen je „Sektorski plan za ublažavanje i prilagodbu klimatskim promjenama radi konsolidacije niskougljičnog gospodarstva u poljoprivredi- ABC Plan“ u cilju poticanja i nadgledanja aktivnosti koje sprječavaju deforestaciju, smanjuju emisije plinova i generiraju otpor proizvodnih sustava. Sektorski plan važan je jer je poljoprivredni sektor jedan od najpogođenijih klimatskim promjenama, a Brazil je među top pet proizvođača poljoprivrednih proizvoda. Najveće emisije dolaze uslijed uzgoja stoke i proizvodnje govedine koja emitira velike količine plina metana. „Nacionalni plan prilagodbe klimatskim promjenama- PNA“ s ciljem dugoročnog upravljanja smanjenjem rizika od klimatskih promjena, implementacije

Nacionalne politike i doprinosa Pariškom sporazumu na način da Plan promiče otpornost ekosustava, infrastrukture i proizvodnih sustava donesen je 2016. godine (Mendonca et al, 2020).

Početne pregovore o klimatskim promjenama u sklopu Kyoto protokola u Brazilu nije predvodilo Ministarstvo zaštite okoliša već Itamaraty i Ministarstvo znanosti i tehnologije pritom ne opovrgavajući postojanje klimatskih promjena, već blisko surađujući sa SAD-om na razvijanju „mehanizma čistog razvoja“. Nakon što je SAD napustio pregovore o Kyotu 2001. godine, Brazil je stvorio savezništva s Europskom Unijom, Japanom i ostalim silama u usponu kako bi se pregovori uspješno priveli kraju. Pod vladavinom predsjednika Fernanda Henrique Cardosa (1995.- 2003.) politike ublažavanja klimatskih promjena prvi puta stavljene su u fokus i nastavljeni su Kyoto pregovori. Dolaskom Lule na vlast 2003. godine fokus se stavlja na gospodarski rast dok su politike ublažavanja klimatskih promjena zanemarinane sve do donošenja Nacionalne politike o klimatskim promjenama 2009. godine. Brazil od tada naglašava održivi razvoj, no uz financijsku pomoć razvijenih država državama u razvoju (Hochstetler i Viola, 2012).

Mehanizam čistog razvoja u početku nije primjenjiv u projektima vezanima uz šume koje predstavljaju veliku bioraznolikost i zalihe ugljika jer bi primjena istog značila otvaranje Brazila međunarodnoj kontroli i odgovornosti za visoke stope deforestacije. Dok su aktivisti Ministarstva za zaštitu okoliša podržavali primjenu mehanizma, ruralne elite i njihovi agrikulturni interesi su se istom protivili. Padom deforestacije 2005. godine dolazi do početka promjene stava Brazila na međunarodnoj pozornici, iako ista nastupa tek 2009. godine. Akteri sada svjesni mogućnosti stavljanja stope deforestacije pod kontrolu, vide investicije kao poticaj za ekonomski rast. Brazil sada zagovara stvaranje fonda za očuvanje šuma prema kojem bi razvijene zemlje doprinosile fondu što je označilo početak korištenja globalnih financijskih instrumenata u borbi protiv deforestacije. Aktivacijom Kyoto protokola 2005. godine Brazil je započeo prvi projekt čistog razvoja koji uključuje priljev investicija i modernih tehnologija. Guverneri država Amazone, svjesni zaostajanja u usporedbi s razvijenim dijelovima zemlje, stvaraju koaliciju 2009. godine i zajedno s nevladinim organizacijama počinju naglašavati važnost investicija u borbi protiv deforestacije (Nepstad et al, 2009). Rezultat biva stvaranje „REDD+ instrumenta“, od strane Ministarstva za zaštitu okoliša, instrumenta koji teži smanjenju emisija uslijed krčenja i degradacije šuma. U usporedbi sa SAD-om, razvijenom svjetskom silom, Brazil nije zaostajao po pitanju nacionalnog zakonodavstva za borbu protiv

klimatskih promjena. Prvi pokušaj donošenja nacionalnog zakonodavstva za borbu protiv klimatskih promjena u SAD-u bio je iste godine kao u Brazilu, 2009. godine, no isti nije prošao američki Senat jer je naglašavao usklađivanje poreza za proizvode uvezene iz zemalja koje nemaju ista ograničenja emisije stakleničkih plinova. Upravo to nepovlašteno trgovanje bio je motiv korporacija unutar Brazila koje izvoze svoje proizvode u SAD i ostale razvijene zemlje da stvore koaliciju u cilju stvaranja i usvajanja nove klimatske politike. Donošenje nove klimatske politike, nadali su se, stvorilo bi komparativnu prednost pred ostalim zemljama u razvoju koje izvoze na razvijena tržišta, a koja su teži emiteri stakleničkih plinova (Hochstetler i Viola, 2012).

Tri novostvorene koalicije u Brazilu zagovarale su donošenje nove klimatske politike. Prva koalicija pod nazivom „Otvoreno pismo Brazilu o klimatskim promjenama“ uključivala je čak 22 nacionalne korporacije, a istu je predvodila kompanija Vale, drugi najveći svjetski proizvođač željezne rude. Koalicija je zagovarala predanost Brazila borbi protiv klimatskih promjena, pad deforestacije i smanjenje emisije stakleničkih plinova. Druga koalicija „Savez korporacija koje se zalažu za klimu“ nije toliko promicala reforme zbog svoje heterogenosti, ista je okupljala aktiviste, ali i korporacije agrobiznisa. Treća koalicija „Koalicija korporacija za klimu“ okupila je korporacije s dugoročnom vizijom u borbi protiv klimatskih promjena i shodno tome zagovarala je obavezne redukcije u emisiji stakleničkih plinova (Viola i Franchini, 2012).

Ministarstvo zaštite okoliša predvodilo je u pregovorima tek od 2008. godine kada je zamijenilo Itamaraty i Ministarstvo znanosti i tehnologije. Potkraj 2009. godine izglasan je prijedlog Zakona o klimatskim promjenama i donesena „Nacionalna politika o klimatskim promjenama- PNMC“ koja predstavlja okosnicu u zaštiti okoliša i ublažavanju klimatskih promjena. Ista je podijeljena na nacionalni plan o klimatskim promjenama, sektorske planove na državnoj razini i politike korištenja zemljišta na lokalnoj razini (Miccolis et al, 2014: 9). Stvoren je i „Nacionalni fond za borbu protiv klimatskih promjena“ koji teži financiranju projekata koji teže smanjenju klimatskih promjena (Hochstetler i Viola, 2012). Nacionalna politika kako bi efektivno ispunila obavezu smanjenja emisija strukturirano je podijeljena u četiri dijela: ublažavanje; utjecaj, ranjivosti i prilagodba; istraživanje i razvoj i obrazovanje, obuka i komunikacija. Obzirom da je deforestacija i promjena zemljišta jedan od najvećih uzroka emisije plinova Nacionalna politika teži kontroliranju deforestacije u biomima Amazone i Cerrado kroz „Aktijski plan za prevenciju i kontrolu deforestacije u Amazoni“ iz

2004. godine i „Akcijski plan za prevenciju i kontrolu deforestacije i požara u Cerrado“ iz 2004. godine (Mendonca et al, 2020). Cerrado je također jedan od šest bioma koji je ugrožen klimatskim promjenama, a karakterizira ga bogatstvo vodom obzirom da se šest velikih riječnih porječja nalazi na teritoriju istog (Mendonca et al, 2020).

Nakon usvajanja nacionalnog zakonodavstva o klimatskim promjenama došao je red na implementaciju istog. Implementaciju od strane visoko centraliziranih vlada sve više zamjenjuje decentralizacija koja se javlja 1970.- ih godina kao način povećanja efikasnosti i odgovornosti vlade (prema Rondinelli, 1981, de Oliveira, 2002: 1714). U zemljama u razvoju poput Brazila, politike su još uvijek visoko centralizirane, i u istima dolazi do problema koordinacije između agencija svih razina vlasti. Federalni ustroj Brazila također otežava implementaciju obzirom da se odgovornosti i ovlasti dijele između tri razine vlasti: federalne, državne i lokalne. Decentralizacijom bi različitim agencijama bili dodijeljeni različiti zadaci koji bi onda doprinosili cjelini. No, problem je različita politička potpora za određene agencije, kao i institucionalni kapacitet i budžet izdvojen za njihovo djelovanje. Razvojne agencije uživaju više političke potpore i velik dio budžeta odlazi na njihovo djelovanje za razliku od agencija za zaštitu okoliša koje nisu politički prioritet i koje nemaju znatne resurse na raspolaganju. Stoga, uključenje razvojnih agencija u implementaciju politika zaštite okoliša predstavlja generiranje političke, institucionalne i financijske potpore za provođenje politika zaštite okoliša. Iako može doći do sukoba interesa i prioriteta između agencija usmjerenih na razvoj i onih koje teže zaštiti prirode, razvojne agencije svjesne da svaki projekt utječe na okoliš i da je potrebna okolišna dozvola za izvođenje istog, teže zaštititi okoliša. Od ideje održivog razvoja postaje jasnije da razvoj i zaštita okoliša mogu biti kompatibilni. Zaštita okoliša od strane razvojnih agencija polako počinje mijenjati institucionalni kapacitet istih uvodeći nove vrijednosti i procedure (de Oliveira, 2002).

Vertikalna decentralizacija podrazumijeva prenošenje ovlasti s viših na niže razine vlasti. Iako ista generira znanje i približava se lokalnoj razini, horizontalna decentralizacija koja predstavlja raspodjelu ovlasti između više agencija na istoj razini vlasti jača institucionalne kapacitete agencija. Na taj način svaka agencija raspolaže s određenim resursima i inovativnim rješenjima za probleme zaštite okoliša što samo dodatno pomaže efikasnoj implementaciji politika. U slučaju politike „zaštićenih područja okoliša- APA“ u državi Bahia, Brazil dva su faktora utjecala na efektivnu implementaciju. Agencijama je bilo u interesu uspostaviti zaštićena područja jer su na taj način povećavale svoju političku moć, ali i privlačile više

financijskih resursa. Razvojne agencije su na taj način uspostavile više kontrole nad razvojnim projektima izbjegavajući miješanje agencija za zaštitu okoliša u provođenju istih. Sustav provjere i ravnoteže označio je implementaciju politike zaštićenih područja u državi Bahia. Državno vijeće „CEPRAM“, kao CONAMA na federalnoj razini, okuplja vladine agencije, poduzetnike, ali i nevladine organizacije. Zajedno s državnom okolišnom agencijom zaduženom za provođenje okolišnih regulacija, odobravalo je i uspostavu zaštićenih područja, ali i razvojne projekte. To je pozitivan primjer implementacije politike zaštite okoliša u kojem potpuna odgovornost za uspostavu zaštićenih područja ne leži isključivo u rukama agencija za zaštitu okoliša koje ne raspolažu znatnim resursima već se ista dijeli između različitih agencija što pospješuje implementaciju politika (de Oliveira, 2002).

5. DEFORESTACIJA AMAZONE

Amazonska prašuma najveća na svijetu, prostire se na 5,500 000 kvadratnih kilometara obuhvaćajući teritorije čak devet država Latinske Amerike, a čak 60% njezine površine nalazi se na teritoriju Savezne Republike Brazil unutar koje zauzima 40% nacionalnog teritorija Brazila (Andersen et al, 2002). Sjeverna regija Brazila predstavlja nacionalni teritorij koji zauzima Amazona i sastoji se od sedam država: Acre, Amapa, Amazonas, Rondonia, Roraima, Para i Goias/ Tocantins (Andersen et al, 2002: 11). Geopolitički pojam „Amazonia Legal“ stvoren je kako bi se olakšale studije o planiranju socioekonomskog razvoja Amazone, a uključuje još dvije države Mato Grosso i Maranhao. Brazilski Amazonia Legal ne predstavlja jedinstven biom, te iako dominira tropska prašuma, uključuje i šume, savane, močvarna i stepska područja (Andersen et al, 2002).

Stope deforestacije bilježe svoj rast 1960.-ih godina kada dolazi do naseljavanja područja, širenja poljoprivrednih zemljišta i izgradnje cestovne infrastrukture. Dok je uzgoj stoke kao primarne djelatnosti bio glavni uzrok povećanja deforestacije, proizvodnja drva, vađenje ruda i hidroenergija igrale su malu ulogu tada. Nakon promjene glavnog grada 1960. godine, koji je sada postao Brasilia, širenje prema Amazoni postao je cilj razvojne politike za što je bila potrebna izgradnja cestovne infrastrukture kako bi se spojili dotad izolirani dijelovi zemlje i smanjila ovisnost o prijevozu rijekom. Krajem 1960.-ih donesene su politike s ciljem razvoja i povezivanja regije Amazonia Legal s ostatkom zemlje, poznatije kao „Operacija Amazona“. Rane 1980.-e godine karakterizira prisutnost državnih poduzeća u aktivnostima vađenja ruda i

proizvodnji hidroenergije, poput primjerice kompanije Electrobras koja je izgradila hidroelektranu Tucuri. Državna ulaganja, kao i ona privatna i međunarodna dovele su do procvata gospodarstva u Amazoni 1980.-ih godina (Andersen et al, 2002).

Kasnih 1980.-ih godina fokus međunarodne zajednice stavlja se na Amazonu uslijed visoke stope deforestacije što motivira Brazil na donošenje politika očuvanja i usporavanje širenja poljoprivredne granice. Program „Nossa Natureza“ pokrenut 1988. godine predstavlja prvu politiku koja se izravno bavi problemom deforestacije. Brazilski ekolog Lutzemberger postao je šefom Specijalnog tajništva za okoliš koje je zajedno s „Tajništvom za strateška pitanja“ postalo pravno odgovorno tijelo za upravljanje poslovima Amazone. IBAMA je dobila više financijskih sredstava, a formirana je i radna skupina za preispitivanje zoniranja okoliša (Andersen et al, 2002: 11-18). Iako zoniranje i okolišne dozvole predstavljaju instrumente ograničenja negativnog utjecaja gospodarskog razvoja na okoliš, u praksi nedostaje mehanizam nadzora nad istim. Od 1990.-ih godina Vlada Brazila ulaže u visoko tehnologiziranu opremu za nadziranje okoliša. Motivacija nije samo otkrivanje deforestacije i zaštita teritorija autohtonih naroda, već i nadziranje granica i transkriminalnih aktivnosti (prema CCSIVAM, 1997, Andersen et al, 2002: 21).

Amazona predstavlja pluća svijeta jer proizvodi oko 20% svjetskog kisika. Ona je od globalnog značaja zahvaljujući svojoj bioraznolikosti i utjecaju koji ima na globalnu klimu i klimatske promjene. Dok međunarodna zajednica Amazonu smatra zajedničkim dobrom s bogatstvom prirodnih resursa koji omogućuju život ljudskim zajednicama, sam Brazil Amazonu smatra nacionalnim javnim dobrom što potvrđuje često korišten izraz „Amazona je naša“ koji ukazuje na snažne nacionalističke sentimente glede suverenosti nad Amazonom i njezinim bogatstvima. Itamaraty, Ministarstvo znanosti i tehnologije i Ministarstvo ruda i energije naglašavaju šume kao nacionalno dobro koje valja izostaviti iz međunarodnog dijaloga i sporazuma o klimatskim promjenama. „Brazilska diplomacija oštro se protivi internacionalizaciji pitanja Amazone (Kos- Stanišić, 2010: 55).“ Ministarstvo zaštite okoliša i nevladine organizacije na drugu stranu naglašavaju važnost uključenja deforestacije i očuvanja šuma u međunarodne pregovore. Prilikom donošenja zakonodavstva i politika zaštite okoliša na federalnoj razini uspostavljaju se generalne norme koje se onda na državnoj razini komplementarnim zakonodavstvom prilagođavaju specifičnostima regije, te po potrebi na lokalnoj razini. No, zakonodavstvo o šumama je poprilično centralizirano gdje samo federalna

vlada može donositi isto, a države popunjavati praznine u zakonu zbog čega je njihova uloga često marginalizirana (Pinto i de Oliveira, 2008).

Akcijski plan za prevenciju i kontrolu deforestacije u Amazoni provodi se od 2004. godine u cilju reduciranja ilegalne sječe i deforestacije u Amazoni koja predstavlja jedan od najvećih problema zaštite okoliša u Brazilu. Nejasan status vlasništva nad zemljom glavna je prepreka održivom korištenju zemljišta posebice u Amazoni (Miccolis et al, 2014). Akcijski plan počiva na teritorijalnom i zemljišnom planiranju; nadzoru nad okolišem i promicanju održivih proizvodnih aktivnosti. Plan je rezultirao stvaranjem velikog broja zaštićenih područja, razgraničenjem zemlje tradicionalno naseljavanje od strane autohtonih naroda, jačanjem transparentnosti u nadzoru nad deforestacijom i korištenjem visoke tehnologije u istom (UNDP, 2018). Kroz tri faze implementacije, prva 2004.- 2008., druga 2009.- 2011. i treća 2012.- 2015. Akcijski planovi za biome Amazonu i Cerrado rezultirali su smanjenjem deforestacije, s tim da je prva faza bila najuspješnija, i posljedično utjecali na smanjenje emisije stakleničkih plinova (Mendonca et al, 2020).

Brazil je najveći svjetski proizvođač soje koja se distribuira po svijetu kao hrana za uzgoj životinja, a Mato Grosso najveća je država po proizvodnji iste koja ubraja i teritorij bioma Amazone, Cerrado i Pantanala. Nevladine organizacije stvaraju pritisak na industriju uzgoja govedine i soje u cilju izostavljanja onih koji doprinose deforestaciji iz lanca nabave (Nepstad et al., 2009). Uzgoj soje jedan je od najvećih uzroka povećane deforestacije šuma jer zbog velike potražnje stvara se potreba za većim krčenjem šuma i stvaranjem poljoprivrednih zemljišta za uzgoj iste. Tome ne bi bilo tako da najveće multinacionalne prehrambene kompanije ne kupuju tu istu soju. Bunge i Cargill američke su prehrambene kompanije, ujedno i međunarodni distributeri soje, koji zajedno s kineskim Cofcom kupuju soju koja je uzrokom deforestacije i šumskih požara u Amazoni. Dvije brazilske kompanije koje prodaju soju multinacionalnim kompanijama su Fiagril d.o.o. u vlasništvu Kineza i Aliança Agrícola do Cerrado koje kupuju soju od poljoprivrednika koji ju ilegalno sade u državi Mato Grosso unatoč moratoriju na soju uzgojenu na području Amazone. Moratorij nije pravno obvezujući, a dogovoren je 2006. godine od strane međunarodnih kompanija koje trguju sojom i nevladinih organizacija u cilju smanjenja deforestacije povezane uz krčenje šuma za stvaranje poljoprivrednih zemljišta. Da kompanije nastavljaju kupovati soju omogućuje rupa u Moratoriju koja ograničava kupnju isključivo sa očišćenih površina. Moratorij je produžen 2016. godine za vrijeme mandata Rousseff i ministrice zaštite

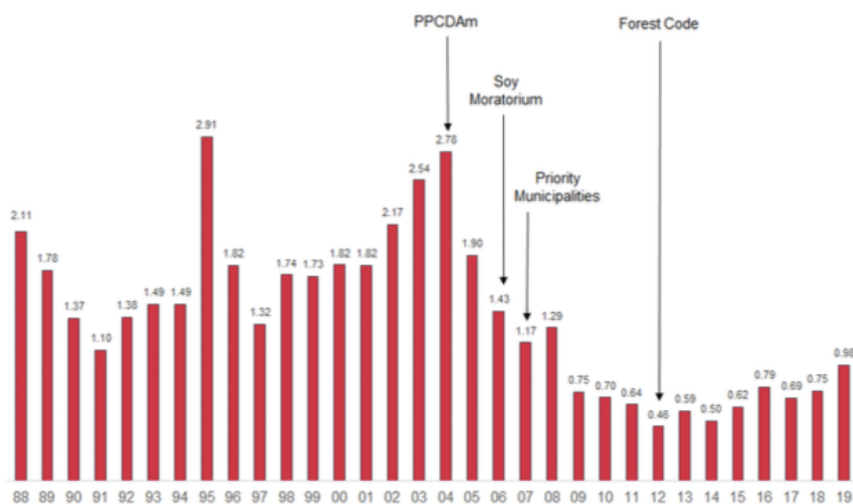
okoliša Isabelle Teixeira koja je istaknula da je u samom interesu Brazila zabraniti ilegalnu deforestaciju koja pobija Moratorij i osigurati proizvodnju soje u Amazoni bez negativnih utjecaja po deforestaciju (Brazilian.report, 2021g).

Tablica 1. prikazuje podatke za deforestaciju u Amazonia Legal u razdoblju od 1998. godine do 2019. godine. Iz prikazanog je vidljivo da je stopa deforestacije bila najviša 1995. godine i 2004. godine, a razlog tome je krčenje poljoprivrednog zemljišta za uzgoj soje i stoke. Drastičan pad deforestacije u Amazonskoj prašumi između 2005. i 2012. godine označio je povijesnu prekretnicu i rezultirao smanjenjem emisije stakleničkih plinova, a poznato je da upravo najviše emisije u Brazilu dolazi od promjene zemljišta i deforestacije. Iako prethodno proporcionalno, gdje je stopa deforestacije rasla s jačanjem gospodarskog rasta, sada stopa deforestacije pada, a gospodarski rast jača što ukazuje da su dvije varijable postale obrnuto proporcionalne odnosno da je moguć gospodarski rast uz zaštitu okoliša. Akcijski plan za prevenciju i kontrolu deforestacije u Amazoni koji se provodi od 2004. godine predstavlja važnu prekretnicu i rezultira smanjenjem ilegalne sječe i stope deforestacije u Amazoni. Moratorij na soju iz 2006. godine, u cilju smanjenja deforestacije povezane uz krčenje šuma za stvaranje poljoprivrednih zemljišta, također je utjecao na pad stope deforestacije. Jedan od uzroka pada stope deforestacije jest i proglašenje značajnog dijela Amazonske prašume zaštićenim područjem u razdoblju 2000. – 2006. godine potaknuto revizijom Zakona o šumama 1996. godine (Nepstad et al., 2009).

Amandmani 2006. godine dopuštaju privatizaciju javnih zemljišta u federalnom vlasništvu pod uvjetom promicanja održivog razvoja. Federalni zakon iz 2009. godine odnosio se na pitanje vlasništva nad zemljom u Amazoni legalizirajući prethodna prisvajanja zemlje i deforestaciju koja je tome prethodila, čemu su se protivili aktivisti za okoliš. Novi Zakon o šumama iz 2012. godine označio je slabljenje održivog gospodarenja šumama unatoč protivljenju predsjednice Rousseff koju je nadjačao agrikulturni lobi. Također, jačanje institucionalnog kapaciteta i efektivno provođenje zakona uslijed suradnje federalne i državne razine vlasti pod ministricom zaštite okoliša Silvom dovelo je do pada stope deforestacije (Hochstetler i Viola, 2012). Od 2016. godine stopa deforestacije počinje rasti, a dodatno je potpomognuta Amandmanom koji ukida obavezu izdavanja okolišnih dozvola za projekte, za koje je sad potrebna samo studija o utjecaju na okoliš. Zamrzavanje budžeta Ministarstva zaštite okoliša i time agencija IBAMA-e i Chico Mendes Instituta, glavnih i odgovornih za očuvanje Amazone i nadgledanje deforestacije, dodatno je ojačalo rast stope deforestacije. Temer je oslabio institucije i agencije

za zaštitu okoliša čime je utabao put Bolsonaro (Pereira et al, 2019). Bolsonaro je od dolaska na vlast 2019. godine naglašavao otvaranje Amazone poljoprivredi i vađenju ruda. Širenje zemljišta za uzgoj stoke i monokulture soje na području Amazone uzroci su povećane stope deforestacije koja se u samo dvije godine što je Bolsonaro na vlasti vinula u nebesa. Ministar zaštite okoliša Salles donio je odluku ugasiti Fond za Amazonu koji djeluje od 2008. pod optužbom o nepravilnoj upotrebi resursa od strane nevladinih organizacija, iako je isti prolazio godišnje revizije koje nisu bilježile nepravilnosti. Nadalje, „Nacionalni institut za svemirska istraživanja“ zadužen za nadgledanje deforestacije diskreditiran je pod optužbom da isti falsificira podatke o stupnju deforestacije (Brazilian.report, 2021a). Posljedice deforestacije već su vidljive u gubitku bioraznolikosti flore i faune, kao i u smanjenju padalina što u Brazilu što u susjednim zemljama i ubrzavanju klimatskih promjena (Ferrante i Fearnside, 2019).

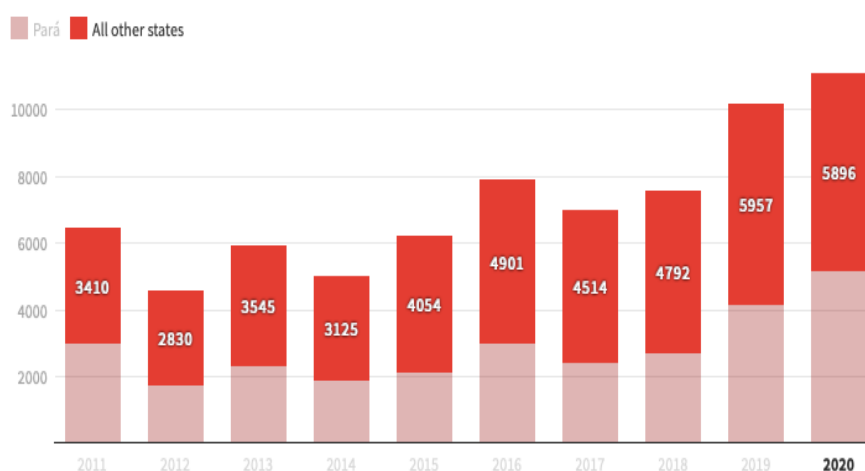
Tablica 1. Deforestacija u Amazonia Legal od 1998. godine do 2019. godine (milijun hektara)

Izvor: prema Nacionalni institut za svemirska istraživanja-INPE, Trebat, Nora i Caldwell, 2019: 8.

Tablica 2. prikazuje podatke za deforestaciju u Amazonia Legal u razdoblju od 2011. godine do 2020. godine s naglaskom na usporedbu stope deforestacije između ostalih država Amazonia Legal i države Para koja predstavlja žarište iste. Para je druga država Brazila po bogatstvu šuma, a ujedno broji i najveći broj grla stoke u regiji Amazone. Čak 70% zemljišta očišćeno je za uzgoj iste koja predstavlja glavni uzrok deforestacije. Brazilske kompanije za uzgoj i preradu goveda Marfrig, Minerva i JBS bile su involvirane u nabavu stoke sa zemljišta koja su ilegalno krčena. Dolaskom Bolsonara na vlast 2019. godine i slabljenjem agencija za zaštitu okoliša i nadzora nad deforestacijom, država Para trpi čak 50% ukupne deforestacije u 2020. godini (Globalwitness.org, 2021).

Tablica 2. Desetljeće deforestacije u Amazonia Legal (kilometri kvadratni)

Izvor: PRODES, Globalwitness.org, 2021.

6. EKOLOŠKE PRIJETNJE AUTOHTONIM NARODIMA

Generalna skupština Ujedinjenih Naroda donijela je „Deklaraciju o pravima autohtonih naroda“ u rujnu 2007. godine koja ističe jednaka prava autohtonih naroda kao i onih ostalih, ali i potrebu pristanka zajednica o korištenju zemljišta i resursa koje su isti tradicionalno naseljavali i iskorištavali. Da je Deklaracija mrtvo slovo na papiru dokazuje i činjenica da je Brazil, sam potpisnik Deklaracije, često prozivan zbog kršenja prava autohtonih naroda i to najčešće onih vezanih uz zemlju. Kritičari Ustava Brazila iz 1988. koji je uvrstio poglavlje o autohtonim narodima, čime je prepoznat njihov značaj i važnost, ističu prevelika prava istih, a premalo obaveza (Brazilian.report, 2021d).

FUNAI, Nacionalna indijanska fondacija za zaštitu Indijanaca stvorena je 1967. godine iako zaštita Indijanaca svoje korijene vuče još od 1910. godine kada je osnovana „Indijanska služba za zaštitu Indijanaca- SPI“. Prvotni cilj službe bio je zaštita Indijanaca asimilacijom u suvremeno društvo i rušenje monopola Crkve koja je pomagala autohtonim zajednicama. U slučaju izoliranih autohtonih zajednica cilj je bio promicati ne politike integracije istih već politike zaštite i poštovanja izolacije istih od suvremenog društva. Godine 1967. objavljen je izvještaj Ministarstva unutarnjih poslova o zločinima počinjenim nad autohtonim narodima koji su uzrokovali i nestanak određenih zajednica, a Službu se držalo odgovornom za isto jer je njezina svrha bila zaštita istih. Međunarodna zajednica je pritiskom i nagađanjima o počinjenom genocidu dovela do nastanka FUNAI fondacije. Kao tijelo Vlade odgovorno za donošenje i provođenje politika vezanih uz autohtone narode kao i za mapiranje zemljišta koje tradicionalno naseljavaju u cilju sprječavanja invazije zemlje od strane drugih aktera, FUNAI osigurava poštivanje Ustava i Indijanskog statuta (Survivalinternational.org, 2021).

Najveće prijetnje autohtonim zajednicama i njihovim zemljama i resursima predstavljaju deforestacija šuma, ilegalno vađenje ruda i izgradnja hidroelektrana. Prema riječima antropologinje Luise Moline „ilegalno vađenje ruda uzrokuje deforestaciju koja ima direktan utjecaj na autohtone zajednice i planetu Zemlju (Brazilian.report, 2021b).“ U slučaju lokalnih zajednica šire se i bolesti poput malarije jer bazeni korišteni za vađenje ruda postaju uzgajališta za komarce (Brazilian.report, 2021b). Autohtoni narodi nemoćni pred velikim izrabljivačima pristaju na bilo što zauzvrat, novac ili hranu, a isti ti izrabljivači kao u slučaju „Boi na Brasa“ i zajednice Munduruku bivaju optuženi za zločine protiv okoliša. Prodiranje na njihovo tlo,

Munduruku zajednica bilježi od 1987.godine, a operacije suzbijanja ilegalnog vađenja ruda započelo je tek kasne 2018. godine nakon desetljeća bezuspješnih tužbi. Negativne eksternalije ilegalnog rudarenja su također i one društvene, gdje dolazi do promjene u svakodnevnicu autohtonog stanovništva koje se upoznaje s pošastima suvremene civilizacije, alkoholom, drogom, oružjem i seksualnim iskorištavanjem žena iz zajednice. Autohtoni vođe koje se javno protive ilegalnom rudarenju bivaju metama prijetnje smrću (Brazilian.report, 2021d).

U Brazilu je 1970.-ih i 1980.-ih bilo zastupljeno mišljenje da je Amazona civilizacija neciviliziranih koje treba civilizirati i tako kroz infrastrukturne projekte u želji za civiliziranjem Amazone pogubljene su mnoge zajednice poput Panare koja je u potpunosti nestala prilikom izgradnje autoceste. Izoliranim autohtonim zajednicama svaki kontakt sa suvremenim društvom, bilo kroz prisustvo ilegalnih rudara, stočara ili drvosječa predstavlja prijetnju po život i okoliš koji ih okružuje. I prisutnost znanstvenika i antropologa predstavlja prijetnju, no oni više sudjeluju kao promatrači zajednica nego što aktivno mijenjaju njihov život i okoliš. Na samom zapadu Brazila nalazi se „Valle del Javari“ jedan od najvećih teritorija izoliranih autohtonih zajednica ili kako ih nazivaju plemena odvojena od suvremene civilizacije. Težak pristup teritoriju rezultirao je netaknutom prirodom za razliku od ostalih eksploatiranih država Amazone koje su dom autohtonim zajednicama. Ilegalno rudarenje na teritoriju Valle del Javari 2017. godine rezultiralo je smrću nekoliko pripadnika plemena (Brazilian.report, 2021c).

Od početka predsjedničkog mandata Bolsonara prava i sloboda autohtonih zajednica u potpunosti je ugrožena. Zaštićena područja autohtonih naroda ključ su očuvanja šuma obzirom da čine gotovo 20% regije Amazonia Legal (Ferrante i Fearnside, 2019). Politike otvaranja Amazonia Legal eksploataciji prirodnih resursa, kao i otvaranje zemlje tradicionalno naseljavane od strane autohtonih zajednica poljoprivredi i vađenju ruda rezultiralo je donošenjem prijedloga Zakona 490 koji teži izmjeni crte razgraničenja autohtonih teritorija. Isti zanemaruje prava i slobodu i predstavlja prijetnju autohtonim narodima, a ponajviše izoliranim zajednicama u čijem slučaju prava i držanje distance neće se poštivati u pitanjima od javnog interesa. Pitanje interesa države i uvjeti dolaženja u kontakt s istima nije jasno specificirano što daje široko diskrecijsko pravo državi da krši njihova prava. Dolazak u kontakt kako bi dokazali prisutnost na teritoriju do 1988. godine, što predstavlja uvjet daljnjeg naseljavanja tog teritorija, predstavlja opasnost po život pripadnika zajednice, a tome ne pomaže ni činjenica da su nepismeni i da imaju vlastiti jezik nerazumljiv suvremenom društvu

stoga komunikacija bez prisustva antropologa i znanstvene zajednice nije garantirana (Brazilian.report, 2021c i d).

7. ZAKLJUČAK

Počeci pravne regulacije vezane za zaštitu okoliša u Brazilu vidljivi su već 1930.-ih godina, iako prekretnicu u institucionalnom razvoju politika zaštite okoliša u Brazilu predstavljaju 1980.-e godine (Neves, 2016: 495). Značajno razvijanje zakonodavstva i politika zaštite okoliša započinje još pod vojnom huntom koja je trajala od 1964. do 1985. godine nakon čega je uslijedio proces demokratizacije Brazila. Naglasak na ubrzanom gospodarskom razvoju i rastu davao je legitimnost vladavini hunte koja je za isti trebala međunarodno financiranje, uvoz tehnologije i razvijenu industriju (Treat, Nora i Caldwell, 2019: 2). Početkom 1970.-ih godina međunarodna zajednica podiže svijest o utjecaju gospodarskog razvoja i ljudske djelatnosti na sam okoliš te uvodi diskurs o zaštiti okoliša na Konferenciji o ljudskom okolišu u Stockholmu 1972. godine. Potaknuta međunarodnim razvojem događaja, Vlada Brazila donosi Nacionalnu politiku zaštite okoliša 1981. godine kao okosnicu daljnjeg razvijanja zakonodavstva i politika zaštite okoliša. Federalni Ustav iz 1988. godine koji sažima poglavlje o okolišu predstavlja prekretnicu definirajući pravo na zdrav okoliš i odgovornost očuvanja istog za buduće generacije (Federalni Ustav, 1988).

Studija o utjecaju na okoliš, uspostavljena Rezolucijom CONAMA-e 1986. godine, predstavlja instrument kontrole civilnog društva i javnog tužiteljstva nad velikim infrastrukturnim i energentskim projektima i ista prethodi izdavanju okolišne dozvole (Drummond i Barros-Platiau, 2006). IBAMA kao federalna izvršna agencija za zaštitu okoliša, uspostavljena 1989. godine, ima važnu ulogu pri izdavanju okolišnih dozvola (Hochstetler, 2017). Brazil je pristao održati Konferenciju 1992. godine u Rio de Janeiru što je znatno ojačalo njegovu poziciju u međunarodnoj areni, a sve u cilju otvaranja prema međunarodnoj zajednici nakon demokratske tranzicije (Barros- Platiau, 2010). Uoči Konferencije u Rijju osnovano je i Ministarstvo zaštite okoliša 1992. godine. Nadalje, konferencije koje su uslijedile su Summit u Johannesburgu 2002. godine i Konferencija u Rijju 2012. godine koja za razliku od one 1992. nije bila toliko uspješna (Franchini, Viola i Barros-Platiau, 2017). Sve u svemu, 1980.-e godine označile su početak jačanja institucionalnog kapaciteta za donošenje i provođenje politika

zaštite okoliša u Brazilu. No, politike zaštite okoliša u Brazilu kao politike koje nastoje promicati zaštitu okoliša i socijalnu pravdu ruralnih populacija dolaze u sukob s politikama koje teže ekspanziji dobara i proizvodnog sustava i razvijanju infrastrukture (de Castro, 2014: 231).

Promjenom Ustava 1988. godine značajno su povećane ovlasti predsjednika pa se može govoriti o hiperprezidencijalnoj inačici političkog sustava Brazila u kojem su druge grane vlasti slabe i ne predstavljaju efikasan sustav provjere i ravnoteže (Mainwaring, 1993). Predsjednik osim što je šef države ujedno je i šef vlade, a u brazilskoj inačici hiperprezidencijalnog političkog sustava ima veliki utjecaj na donošenje politika zaštite okoliša zajedno sa ministrom zaštite okoliša i ruralistima u Kongresu. Predsjednici su često potpomognuti snažnim poljoprivrednim lobijima koji zagovaraju daljnji gospodarski razvoj i otvaranje Amazone eksploataciji prirodnih resursa i podupiru infrastrukturne i energetske projekte. Predsjednik u svom kabinetu bira ministra zaštite okoliša koji će slijediti njegovu viziju i surađivati po pitanju zaštite okoliša i održivog razvoja. Cilj ovog rada bio je odgovoriti na pitanje mijenjaju li se politike zaštite okoliša u Brazilu svakom novom promjenom vlasti. Analizom politika zaštite okoliša u vladavinama predsjednika Lule da Silve (2003.- 2011.), Dilme Rouseff (2011.- 2016.), Michela Temera (2016.- 2019.) i Jaira Bolsonara (2019- danas) dolazim do zaključka da su se iste mijenjale zbog njihove stranačke identifikacije, odnosa prema gospodarskom razvoju i povezanosti ili nepovezanosti s moćnim lobijima. Time potvrđujem tezu da predsjednik Brazila ima velik utjecaj i ovlasti što utječe na to da se politike zaštite okoliša mijenjaju svakom novom promjenom vlasti sukladno viziji predsjednika. No, jedna je konstanta, a ta je da gospodarski razvoj utječe i pokreće razvoj politika zaštite okoliša. Različiti socioekonomski uvjeti u zemlji, gospodarski razvoj, politička potpora, institucionalni kapaciteti i resursi uvjetuju donošenje politika zaštite okoliša.

Predsjednik Lula pod Radničkom strankom Brazila težio je poboljšanju socioekonomske situacije u zemlji, socijalnoj inkluziji i gospodarskom rastu, stoga zaštita okoliša nije bila visoko na prioritetnoj listi, no imenovanjem Silve kao ministrice dao je do znanja da su očuvanje, održivi razvoj i autohtoni narodi prioriteti unutar politika zaštite okoliša (de Castro, 2014: 234). Svojim politikama utjecao je na promjenu zemljišta, a kroz Programe ubrzanog rasta, zbog kojih je bio kritiziran od strane civilnog društva i znanstvene zajednice, težio je širenju poljoprivrednog zemljišta, proizvodnji energije s naglaskom na bioenergiju i hidroenergiju i razvijanju infrastrukture (prema Fearnside, 2006; Zhouri i Laschefski; 2010, de

Castro, 2014: 229). Ministrica Marina Silva održavala je bliski kontakt s civilnim društvom koji je onda narušen u vladavini Rousseff. Politike zaštite okoliša nisu visoko ni na prioritetoj listi Dilme jer ista promiče razvojnu agendu koja teži ekspanziji dobara i oslanjanju na hidroenergiju. Tijekom svoje vladavine udaljila se od organizacija civilnog društva u donošenju politika zaštite okoliša što je rezultiralo degradacijom istog i širenjem socijalne nepravde (de Castro i Motta, 2015). Uvučenost Dilme u skandale nakon gospodarske i financijske krize u svijetu koja se očitovala i u zemlji rezultirala je zanemarivanjem zaštite okoliša na što ukazuje činjenica da je stopa pada deforestacije zaustavljena obzirom na smanjenje kontrolnih mehanizama Zakonom o šumama 2012. godine (Hochstetler, 2017).

Temer slabi agencije za zaštitu okoliša Amandmanom iz 2016. godine o ukidanju obaveze izdavanja okolišnih dozvola što je bilo u nadležnosti Instituta za zaštitu okoliša i obnovljive prirodne resurse. Drugim Amandmanom zamrznuo je budžet Ministarstva zaštite okoliša i agencija IBAMA-e i Chico Mendes Instituta, odgovornih za politike očuvanja Amazone i nadgledanje stope deforestacije, što je rezultiralo porastom stope deforestacije (Pereira et al, 2019). Politike zaštite okoliša znatno su promijenjene dolaskom Bolsonara na vlast 2019. godine. Bolsonaro je još tijekom kampanje isticao da su zaštićena područja prepreka gospodarskom rastu, a onda u mandatu otvorio Amazonu eksploataciji prirodnih resursa. Deforestacija Amazone dosegla je visok porast u samo prve dvije godine njegova mandata. On ne poštuje ni prava autohtonih naroda koje zakida novim prijedlogom Zakona koji teži izmjeni crte razgraničenja autohtonih teritorija, a sve u cilju širenja poljoprivrednog zemljišta za uzgoj soje i stoke. Svako međunarodno upozorenje, ili ono aktivista i društvenih pokreta o visokoj stopi deforestacije Amazone, Bolsonaro naziva „okolišnom psihozom“ (Treat, Nora i Caldwell, 2019: 2). Bolsonaro odbija međunarodnu pomoć prilikom požara koji su zahvatili biome Amazonu 2019. godine i Pantanal 2020. godine šireći teoriju zavjere da su požari podmetnuti upravo od nevladinih organizacija koje nastoje potkopati njegovu vlast (Treat, Nora i Caldwell, 2019).

Sve u svemu, Bolsonaro teži oslabiti agencije za zaštitu okoliša kao i samo Ministarstvo zaštite okoliša (Treat, Nora i Caldwell, 2019). Bolsonaro je promijenio strukturu Ministarstva zaštite okoliša koje upravlja IBAMA-om i Chico Mendes Institutom prenoseći ovlast nad upravljanjem šumama Ministarstvu poljoprivrede (Ferrante i Fearnside, 2019). Time ugašeno Tajništvo za klimatske promjene i šume pri Ministarstvu zaštite okoliša, odgovorno za implementaciju Nacionalnog plana prilagodbe klimatskim promjenama i Akcijskih planova za

biome Amazonu i Cerrado, ostavilo je politike u rukama Ministarstva poljoprivrede (Mendonca et al, 2020). Njegove politike podrazumijevaju politike negiranja klimatskih promjena, politike neočuvanja i otvaranja Amazone eksploataciji, politike usmjerene na gospodarski razvoj i politike nauštrb autohtonih naroda. U tandemu s ministrom Sallesom predstavlja katastrofu za Amazonu i generalno politike zaštite okoliša u Brazilu s naglaskom na politike ublažavanja klimatskih promjena obzirom da obojica negiraju klimatske promjene. Obje ličnosti podupirane su od strane snažnog poslovnog lobija agrobiznisa koji promiče takozvanu „agendu smrti“ koja teži otvaranju jedinica očuvanja i zemlje tradicionalno naseljavanje od strane autohtonih naroda poljoprivredi, rudarenju i uzgoju stoke (Time.com, 2021).

U spomenutim vladavinama predsjednika primarni fokus stavljen je na gospodarski rast što rezultira povezanošću politika zaštite okoliša i onih usmjerenih na gospodarski razvoj. No za razliku od predsjednika Temera i Bolsonara koji u potpunosti miču fokus s politika zaštite okoliša i iste zamjenjuju onim usmjerenim na gospodarski rast, te predsjednice Rousseff koja nije ni stavljala preveliki naglasak na zaštitu okoliša, Lula imenovanjem ministrice Silve ipak određuje prioritete očuvanja, održivog razvoja i zaštite prava autohtonih naroda unutar same politike zaštite okoliša. Drastičan je pad stope deforestacije Amazone nakon 2005. godine što je rezultat implementacije Akcijskog plana za prevenciju i kontrolu deforestacije Amazone i ostalih politika usmjerenih na očuvanje i smanjenje deforestacije. Također, za vrijeme Lule donesena je Nacionalna politika o klimatskim promjenama 2009. godine čime se Brazil obvezao na smanjenje emisija stakleničkih plinova unutar globalnog upravljanja klimatskim promjenama. Upravo zato vladavinu Lule smatram najuspješnijom u donošenju i provođenju politika zaštite okoliša. Predsjednike Temera i Bolsonara identificiram kao predsjednike koji, potpomognuti snažnim poljoprivrednim lobijima, teže gospodarskom razvoju nauštrb zaštite okoliša. Za razliku od njih, predsjednik Lula da Silva uzima se kao predsjednik koji je također promicao gospodarski razvoj, ali izborom ministrice zaštite okoliša znatno je doprinio i očuvanju okoliša. Dilma se po pitanju toga nalazi u sredini s obzirom da je promicala razvojnu agendu, nije stavljala preveliki naglasak na zaštitu okoliša, no nije ni oslabila zakone i institucije za zaštitu okoliša u mjeri kao predsjednici Temer i Bolsonaro.

U globalnom sustavu upravljanja okolišem i dalje dominiraju konzervativci koji se odupiru promjenama i koji, potpomognuti snažnim interesima kapitala, slijede kratkoročne sebične interese. Čimbenici koji su utjecali na uspjeh Jaira Bolsonara, osim jake uloge predsjednika u političkom sustavu i suradnje s ministrom zaštite okoliša Sallesom, su također i snažni

korporativistički interesi i međunarodna zajednica na čelu sa predsjednikom Trumpom u SAD-u koji također negira klimatske promjene i izlazi iz Pariškog sporazuma o klimi. Bivši predsjednik SAD-a Donald Trump (2017.-2021.) svojim je politikama negiranja klimatskih promjena i narušavanjem okoliša doveo do rušenja ugleda i kredibiliteta Amerike u međunarodnoj zajednici, kao što je Bolsonaro na isti način urušio ugled Brazila. Komparacije radi, što Trump znači za Ameriku, to Bolsonaro za Brazil. Obje vlade su konzervativne i zanemaruju pitanja poput zaštite okoliša, zaštite ljudskih prava i socijalnih politika, fokusirajući se na gospodarski rast i razvoj. Oboje negiraju klimatske promjene, a brojke o deforestaciji i povećanju emisije stakleničkih plinova smatraju lažnim i činom potkopavanja njihove vlasti (Treat, Nora i Caldwell, 2019).

Klimatske promjene najvažniji su globalni problem i izazov današnjice obzirom na vidljive posljedice ne samo po okoliš već i po društvo i ekonomiju koji traži rješenje u međunarodnoj zajednici, kao i na nacionalnoj i lokalnoj razini. Osim Nacionalne politike o klimatskim promjenama iz 2009. godine koja predstavlja prvi nacionalni okvir u cilju ublažavanja klimatskih promjena, 2012. godine donesen je i Sektorski plan za ublažavanje i prilagodbu klimatskim promjenama radi konsolidacije niskougličnog gospodarstva u poljoprivredi u cilju poticanja i nadgledanja aktivnosti koje sprječavaju deforestaciju, smanjuju emisije plinova i generiraju otpor proizvodnih sustava. Sektorski plan važan je jer je poljoprivredni sektor jedan od najpogođenijih klimatskim promjenama, a Brazil je među top pet proizvođača poljoprivrednih proizvoda. Najveće emisije dolaze uslijed uzgoja stoke i proizvodnje govedine koja emitira velike količine plina metana. Nacionalni plan prilagodbe klimatskim promjenama s ciljem dugoročnog upravljanja smanjenjem rizika od klimatskih promjena, implementacije Nacionalne politike i doprinosa Pariškom sporazumu na način da Plan promiče otpornost ekosustava, infrastrukture i proizvodnih sustava donesen je 2016. godine (Mendonca et al, 2020).

Kasnih 1980.-ih fokus međunarodne zajednice stavlja se na Amazonu uslijed visoke stope deforestacije što motivira Brazil na donošenje politika očuvanja i usporavanja širenja poljoprivredne granice (Andersen et al, 2002: 11-18). Drastičan pad deforestacije u Amazonskoj prašumi između 2005. i 2015. godine označio je povijesnu prekretnicu i rezultirao smanjenjem emisije stakleničkih plinova, a poznato je da upravo najviše emisije u Brazilu dolazi od promjene zemljišta i deforestacije. Akcijski plan za prevenciju i kontrolu deforestacije u Amazoni provodi se od 2004. godine u cilju reduciranja ilegalne sječe i

deforestacije u Amazoni i isti je bio najuspješniji u prvoj fazi implementacije od 2004.- 2008. godine kada je stopa deforestacije počela znatno opadati. Bolsonaro je od dolaska na vlast 2019. godine naglašavao otvaranje Amazone poljoprivredi i rudarenju. Širenje zemljišta za uzgoj stoke i monokulture soje na području Amazone uzroci su povećane stope deforestacije koja se u samo dvije godine što je Bolsonaro na vlasti vinula u nebesa (Brazilian.report, 2021a). Od početka predsjedničkog mandata Bolsonara prava i sloboda autohtonih zajednica u potpunosti je ugrožena. Prijedlogom Zakona 490 Bolsonaro teži izmjeni crte razgraničenja autohtonih teritorija čime je ugrožena zemlja i dom autohtonih naroda koji tradicionalno naseljavaju teritorij (Brazilian.report, 2021c).

Romulo Sampaio, brazilski profesor prava s doktorom iz područja zaštite okoliša, ističe da ipak postoji nada na kraju tunela za očuvanje okoliša u Brazilu. Sampaio ističe da se važni sektori poljoprivrednog lobija zalažu za zaštitu okoliša i da isti unutar Kongresa predstavlja određen balans u odnosu na federalnu vladu, kao i važnu ulogu državnog odvjetništva i javnog tužiteljstva u balansiranju u odnosu na federalnu vladu (Treat, Nora i Caldwell, 2019: 3).

LITERATURA

KNJIGE

Hochstetler, Kathryn and Keck, Margaret E. (2007) *Greening Brazil: Environmental Activism in State and Society*. Duke University Press.

Miccolis, Andrew, de Andrade, Renata Marson Teixeira i Pacheco, Pablo (2014) *Land-use trends and environmental governance policies in Brazil: Paths forward for sustainability*. CIFOR.

de Castro, Fabio (2014) Brazil Under the Workers' Party Environmental policies in the Lula Era: accomplishments and contradictions. U *Brazil Under the Workers' Party* (str. 229-255). Palgrave Macmillan.

Andersen, Lykke E. et al. (2002) Development of the Brazilian Amazon. U *The dynamics of deforestation and economic growth in the Brazilian Amazon* (str. 11- 35). Cambridge University Press.

McCormick, John (1991) *Reclaiming paradise: the global environmental movement*. Indiana University Press.

Viola, Eduardo, & Franchini, Matias (2017). *Brazil and climate change: beyond the Amazon*. New York. Routledge.

ZNANSTVENI ČLANCI

Barros-Plataiu, Ana Flavia (2010) When emergent countries reform global governance of climate change: Brazil under Lula. *Revista Brasileira de Política Internacional* 53: 73-90.

De Castro, Fabio i Motta, Renata (2015) Environmental politics under Dilma: Changing relations between the civil society and the state. *LASAForum XLVI* (3): 25-27

Dean, Warren (1997) *With Broadax and Firebrand- The Destruction of the Brazilian Atlantic Forest*. Berkeley: Univeristy of California Press.

De Souza Dias, Viviane, Pereira da Luz, Marta, Medero Gabriela i Ferreira Nascimento Diego (2018) An overview of hydropower reservoirs in Brazil: Current situation, future perspectives and impacts of climate change. *Water 10* (5): 592.

De Oliveira, Jose Antonio Puppim (2002) Implementing environmental policies in developing countries through decentralization: the case of protected areas in Bahia, Brazil. *World development 30* (10): 1713-1736.

De Souza Mendonça, Anny Key et al. (2020) An Overview of Environmental Policies for Mitigation and Adaptation to Climate Change and Application of Multilevel Regression Analysis to Investigate the CO2 Emissions over the Years of 1970 to 2018 in All Brazilian States. *Sustainability 12*(21): 9175.

Drummond, Jose i Barros-Plataiu, Ana Flavia (2006). Brazilian environmental laws and policies, 1934–2002: a critical overview. *Law & Policy*, 28(1): 83-108.

Engel, Kirsten H., i Saleska, Scott R. (2005) Subglobal regulation of the global commons: The case of climate change. *Ecology Law Quarterly 32* (2):183- 233.

Ferrante, Lucas i Fearnside, Philip M. (2019) Brazil's new president and 'ruralists' threaten Amazonia's environment, traditional peoples and the global climate. *Environmental Conservation 46*(4): 261-263.

Fearnside, Philip M. (2016) Brazilian politics threaten environmental policies. *Science 353*(6301): 746-748.

Franchini, Matias, Viola, Eduardo i Barros-Platiau, Ana Flavia (2017) The challenges of the anthropocene: from international environmental politics to global governance. *Ambiente & Sociedade* 20: 177-202.

Fraundorfer, Markus, i Rabitz, Florian (2020). The Brazilian renewable energy policy framework: Instrument design and coherence. *Climate Policy* 20(5): 652-660.

Hochstetler, Kathryn (2017) Tracking presidents and policies: environmental politics from Lula to Dilma. *Policy Studies* 38 (3): 262-276.

Hochstetler, Kathryn i Viola, Eduardo (2012) Brazil and the politics of climate change: beyond the global commons. *Environmental Politics* 21(5): 753-771.

Kos-Stanišić, Lidija (2010) Odlazak tvorca "novog doba" u Brazilu. *Političke analize* 1(4): 53-56.

McAllister, L. K. (2005). Public prosecutors and environmental protection in Brazil. In *Environmental Issues in Latin America and the Caribbean* (str. 207-229). Springer.

Mainwaring, Scott (1993) Presidentialism, Multipartyism, and Democracy: The Difficult Combination. *Comparative Political Studies* 26 (2): 198–228.

Nepstad, Daniel et al. (2009) The End of deforestation in the Brazilian Amazon. *Science* 326 (5958): 1350-1351.

Neves, Estela Maria Souza Costa (2016) Institutions and Environmental Governance in Brazil: The local Governments' perspective. *Revista de Economia Contemporânea* 20(3): 492-516.

Pereira, Eder et al. (2019). Policy in Brazil (2016–2019) threaten conservation of the Amazon rainforest. *Environmental Science & Policy* 100: 8-12.

Petek, Ana (2012) Što su hrvatske javne politike? *Političke analize* 3(11): 37-45.

Pinto, Rogerio i De Oliveira, Jose Antonio Puppim (2008) Implementation challenges in protecting the global environmental commons: The case of climate change policies in Brazil. *Public Administration and Development: The International Journal of Management Research and Practice* 28(5): 340-350.

Soito, Joao Leonardo da Silva i Freitas, Marcos Aurelio V. (2011) Amazon and the expansion of hydropower in Brazil: Vulnerability, impacts and possibilities for adaptation to global climate change. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 15(6): 3165-3177.

Trebat, Thomas J., Nora, Laura i Caldwell, Inga (2019) Workshop report. Threats to the Brazilian environment and environmental policy. Columbia Global Centers.

Viola, Eduardo i Franchini, Matias (2012) Climate politics in Brazil: public awareness, social transformations and emissions reduction. In *Feeling the Heat* 175-201. Palgrave Macmillan, London.

Viola, Eduardo, Franchini, Matias i Ribeiro, Thais Lemos (2012) Climate governance in an international system under conservative hegemony: the role of major powers. *Revista Brasileira de Política Internacional* 55: 9-29.

INTERNETSKI IZVORI

Bndes.gov.br, 2021. The Brazilian development bank https://www.bndes.gov.br/SiteBNDES/bndes/bndes_en/Institucional/Press/Noticias/2019/20190207_bndes_green_agenda.html Pristupljeno: 15. kolovoza 2021

Brazilian.report, 2021a. The legacy of Ricardo Salles as Brazil's Environment Minister <https://brazilian.report/environment/2021/06/25/legacy-ricardo-salles-environment/?loggedIn> Pristupljeno: 22. srpnja 2021

Brazilian.report, 2021b. Malaria, mercury and miners threaten Brazil's Munduruku indigenous <https://brazilian.report/environment/2021/05/25/malaria-mercury-miners-munduruku-indigenous/> Pristupljeno: 25. srpnja 2021

Brazilian.report, 2021c. Brazilian Congress weakens indigenous land rights with new bill
<https://brazilian.report/environment/2021/06/24/congress-indigenous-land-rights/>

Pristupljeno: 27. srpnja 2021

Brazilian.report, 2021d. Brazil must protect its remaining „uncontacted“ indigenous Amazonians
<https://brazilian.report/society/2017/10/11/brazil-indigenous-tribes/> Pristupljeno: 27. srpnja 2021.

Brazilian report, 2021e. The underexplored risks of hydroelectric power
<https://brazilian.report/environment/2021/07/09/hydroelectric-risks/> Pristupljeno: 27. srpnja 2021.

Brazilian report, 2021f. Flames return to the Pantanal, scientists fear disaster
<https://brazilian.report/environment/2021/07/15/flames-return-pantanal/> Pristupljeno: 27. srpnja 2021.

Brazilian report, 2021g. Brazil's new soy railway a threat to the environment, say experts
<https://brazilian.report/environment/2021/07/21/soy-railway-threat-environment/>
Pristupljeno: 28. srpnja 2021.

Britannica.com, 2021. Anthropocene Epoch
<https://www.britannica.com/science/Anthropocene-Epoch>
Pristupljeno: 15. kolovoza 2021.

Dds.cepal.org, 2021. Bolsa Verde Programme (2011-2018)
<https://dds.cepal.org/bpsnc/programme?id=60> Pristupljeno: 18. kolovoza 2021. godine

Enciklopedija.hr, 2021. Brazil <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=9346>
Pristupljeno: 22. srpnja 2021.

Federalni Ustav (1988) Članak 225.
https://www.constituteproject.org/constitution/Brazil_2017.pdf?lang=en Pristupljeno: 20. lipnja 2021.

Globalwitness.org, 2021. New data shows deforestation in the Brazilian Amazon at 12 year high <https://www.globalwitness.org/en/blog/chart-focus-new-data-shows-deforestation-brazilian-amazon-12-year-high/> Pristupljeno: 29. kolovoza 2021. godine

Nacionalna politika zaštite okoliša Članak 2.
<https://www.jusbrasil.com.br/topicos/11334894/artigo-2-da-lei-n-6938-de-31-de-agosto-de-1981> Pristupljeno: 20. lipnja 2021.

Nathymendes.jusbrasil.com, 2021. Politica nacional do meio ambiente <https://nathymendes.jusbrasil.com.br/noticias/321528492/politica-nacional-do-meio-ambiente-pnma-lei-n-6938-81> Pristupljeno: 20. lipnja 2021.

News.mongabay.com, 2021. Belo Monte boondoggle: Brazil's biggest, costliest dam may be unviable <https://news.mongabay.com/2020/01/belo-monte-boondoggle-brazils-biggest-costliest-dam-may-be-unviable/> Pristupljeno: 28. srpnja 2021.

Survivalinternational.org, 2021. FUNAI- National Indian Foundation <https://www.survivalinternational.org/about/funai> Pristupljeno: 27. srpnja 2021.

Svjetska komisija za okoliš i razvoj, 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
Pristupljeno: 18. kolovoza 2021. godine

Time.com Brazil's Controversial Environment Minister Has Quit. What Does It Mean for the Amazon? <https://time.com/6075506/ricardo-salles-quits-amazon/> Pristupljeno: 22. srpnja 2021.

UNDP (2018) Environmental and Social Assessment of Brazil's Action Plan for the Prevention and Control of Deforestation in the Legal Amazon (PPCDAm). United Nations Development Program.

Worldbank.org, 2021. Brazil's largest environmental program leaves legacy of preserved lands and species <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/07/19/ppg7-maior-programa-ambiental-brasil> Pristupljeno: 18. kolovoza 2021. godine

Youtube.com, 2021. How Bolsonaro's Climate Change Denial & Anti-Indigenous Policies Led to Massive Fires in the Amazon. <https://www.youtube.com/watch?v=2Qr-b8wxWTc> Pristupljeno: 22. srpnja 2021.

SAŽETAK

Vladavina sadašnjeg predsjednika Brazila Jaira Bolsonaro od 2019. privlači međunarodnu pozornost na politike zaštite okoliša u Brazilu zbog negativnog utjecaja na okoliš. Nagli porast stope deforestacije Amazone u prve dvije godine njegove vladavine posljedično utječe na povećanje emisije stakleničkih plinova u Brazilu, a time i u svijetu. Amazonska prašuma predstavlja globalno dobro zbog utjecaja koji ima na globalnu klimu, ali i nacionalno dobro obzirom da se 60% njezina teritorija nalazi u Saveznoj Republici Brazil. Brazil zbog svoje veličine teritorija, bogatstva prirodnim resursima i značajne bioraznolikosti ima važnu ulogu u globalnom upravljanju zaštitom okoliša. Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju održana 1992. godine u Rio de Janeiru znatno je ojačala poziciju Brazila u međunarodnoj areni. U drugom mandatu predsjednika Lule Da Silve (2007.- 2011.) fokus se stavlja na razvoj politika zaštite okoliša usmjerenih na ublažavanje klimatskih promjena što potvrđuje donošenje Nacionalne politike o klimatskim promjenama 2009. godine. Rad ističe važnu ulogu i utjecaj predsjednika Brazila na donošenje politika zaštite okoliša i teži odgovoriti na pitanje mijenjaju li se politike zaštite okoliša svakom novom promjenom vlasti.

Ključne riječi: Brazil, politike zaštite okoliša, deforestacija Amazone, klimatske promjene, Jair Bolsonaro

ABSTRACT

The reign of current Brazilian president Jair Bolsonaro since 2019 has drawn international attention to the environmental policies in Brazil due to the negative impact on the environment. The sharp rise in the Amazon deforestation rate in his two years in office has consequently resulted in increasing greenhouse gas emissions in Brazil, and thus in the world. The Amazon rainforest presents a global good due to the impact it has on global climate, but also a national good demonstrated by the fact that 60% of its territory is located within the Federal Republic of Brazil. Brazil, due to its vast territory, wealth of natural resources and immense biodiversity plays an important role in global environmental governance. United Nations Conference on Environment and Development held in 1992. in Rio de Janeiro significantly strengthened Brazil's position in the international arena. In the second term of president Lula da Silva (2007-2011) his focus was on the development of environmental policies aimed at climate change mitigation, confirmed by the adoption of the National Policy on Climate Change in 2009. This dissertation highlights the important role and influence of the Brazilian president in the adoption of environmental policies and seeks to answer the question whether environmental policies change with every new change of the government.

Key words: Brazil, environmental policies, deforestation in the Amazon, climate change, Jair Bolsonaro